

Útgefandi

Umboðsmaður Alþingis
Reykjavík
2026

Hönnun & umbrot

Kolofon

Ljósmyndir

Daníel Þorkell Magnússon
Hulda Margrét Óladóttir
Starfsfólk umboðsmanns Alþingis

Leturgerðir

PT Serif
Funnel Sans

ISSN

3023-0047

Til Alþingis

Í samræmi við 12. gr. laga nr. 85/1997, um umboðsmann Alþingis, afhendi ég hér með skýrslu umboðsmanns Alþingis fyrir árið 2025.

Reykjavík, 28. ágúst 2026

Kristín Benediktsdóttir

Efnisyfirlit

1	Inngangur	6
2	Árið samandregið	10
3	Eftirlit með aðstæðum frelsissviptra (OPCAT-efirlit)	18
4	Frumkvæðismál	28
5	Um hvað fjalla málin?	38
6	Framkvæmd stjórnssýslulaga nr. 37/1993 og annarra grundvallarreglna stjórnssýsluréttarins	52
7	Starfssvið umboðsmanns, skilyrði þess að kvörtun verði tekin til meðferðar og samskipti við stjórnvöld	62
8	Meinbugir	68
9	Fundir og ráðstefnur á árinu	70
10	Mannauður	72

1 Inngangur

Árið 2025 var fyrsta heila árið mitt sem umboðsmaður Alþingis. Segja má að árið hafi verið tími breytinga og áskorana, ekki eingöngu innan embættisins, heldur líka vegna utanaðkomandi þátta. Þannig jókst málafjöldinn töluvert miðað við fyrri ár en árið 2025 var metár í fjölda kvartana. Bárust 596 kvartanir en þær voru 530 árið 2024 og fjölgaði því um 12,5%. Þegar þetta er skrifað er útlit fyrir að fleiri kvartanir berist árið 2026.

Breytingar voru gerðar á skipulagi starfseminnar í þeim tilgangi að auka skilvirkni og stytta málsmeðferðartíma. Slík vinna er eðli málsins samkvæmt lifandi og sætir breytingum í samræmi við það. Á árinu 2025 tókst að ljúka helmingi kvartana sem bárust á árinu innan mánaðar, 75% innan tveggja mánaða og 87% innan þriggja mánaða. Aftur á móti taka mörg mál lengri tíma í vinnslu þar sem þau krefjast þess að afla þarf upplýsinga hjá stjórnvöldum og jafnvel ítrekað.

Í því sambandi tel ég rétt að nefna að nokkuð hefur borið á því að umboðsmanni sé ekki svarað innan þess frests sem stjórnvaldi er veittur og án þess að óskað sé viðbótarfrests eða skýringar veittar á töfum á svörum. Hefur þá þurft að ítreka erindin og jafnvel oftár en einu sinni. Ég tek fram að með lögum nr. 85/1997, um umboðsmann Alþingis, eru umboðsmanni fengnar víðtækar heimildir til að krefja stjórnvöld um upplýsingar og skriflegar skýringar sem þörf er vegna starfa hennar, þ.m.t. að boða starfsmenn stjórnvalda á fund auk þess að hafa frjálsan aðgang að öllum starfsstöðvum þeirra. Þessar heimildir eru til þess að umboðsmaður geti gegnt lögmæltu hlutverki sínu, upplýst mál með fullnægjandi hætti og afgreitt þau innan hæfilegs tíma. Forsenda þess að þetta markmið laganna náist er að stjórnvöld bregðist við með fullnægjandi hætti þegar umboðsmaður óskar upplýsinga og skýringa. Í því felst meðal annars að stjórnvöld svari beiðnum innan þeirra fresta sem umboðsmaður setur þeim. Þetta var til að mynda áréttað í álitinu mínu í máli nr. 5/2025 þar sem ég taldi drátt á svörum ráðuneytis til umboðsmanns aðfinnsluverðan og óútskýrðan. Taldi ég gagnrýnivert að ráðuneytið hefði jafnoft og raun bar vitni gefið tilefni til að ætla að svör væru á næsta leiti þegar sú varð ekki raunin. Þannig tilkynnti umrætt ráðuneyti níu sinnum að tafir yrðu á svörum þess og lýsti áformum um hvenær umboðsmanni yrði svarað. Áform ráðuneytisins brugðust í átta skipti og barst

Kristín Benediktsdóttir
umboðsmaður Alþingis

svar þess á endanum sama dag og tilkynnt var um að málið yrði tekið til skoðunar, óháð því hvort ráðuneytið veitti skýringar eða ekki.

Í framangreindum heimildum sem umboðsmanni eru fengnar felst einnig að umboðsmaður og starfsmenn embættisins hafi greitt aðgengi að stjórnvöldum símleiðis. Ég nefni þetta sérstaklega hér þar sem undanfarið hefur nokkuð borið á því að það hafi verið vandkvæðum bundið í tilviki nokkurra stjórnvalda. Hef ég þurft að bregðast við þessu gagnvart þessum stjórnvöldum. Þá hefur sömuleiðis borið á hinu sama varðandi aðgang almennings að starfsmönnum og þjónustu stjórnvalda í gegnum síma. Þetta er sérstakt áhyggjuefni þar sem þetta getur takmarkað aðgengi borgarans að stjórnvöldum. Mun ég halda áfram að fylgjast með þessu og bregðast við þegar tilefni er til. Auk framangreinds hef ég þurft að árétta við stjórnvöld að gæta þess að svör við fyrirspurnum umboðsmanns séu skýr og markviss svo þau leiði ekki til misskilnings um afstöðu þeirra til þýðingarmikilla atriða, sbr. mál nr. F12/2025. Stofnaði ég til þessarar frumkvæðisathugunar í tilefni af svörum ráðuneytis í öðru máli þar sem ekki varð annað ráðið en að það teldi

eftirlitsheimildir sínar með starfrækslu stjórnvalda sem eru á málefnasviði þess almennt ekki ná til sjálfstæðra nefnda. Þetta var leiðrétt af hálfu ráðuneytisins í svörum þess til mín og taldi ég því ekki tilefni til frekari athugunar málsins.

Ég tel líka rétt að nefna þetta í samhengi við það að flest mál sem berast umboðsmanni varða sem fyrr tafir á svörum til borgaranna. Af því má ráða að það er ekki eingöngu umboðsmaður sem á í erfiðleikum með að fá svör frá stjórnvöldum heldur glíma borgararnir við sama vandamál. Oftar en ekki er brugðist strax við þegar umboðsmaður óskar skýringa á þessum drætti en dæmi eru um að beðið hafi verið eftir svörum eða niðurstöðu í málum í á annað ár, sbr. fyrrnefnt mál nr. 5/2025. Í því máli var niðurstaða mín að afgreiðslutími málsins eftir að gagnaoöflun lauk tæplega fimmtán mánuðum áður hafi ekki verið hæfilegur, tafir á meðferð málsins ekki réttlætanlegar og meðferð þess því ekki í samræmi við málshraðareglu 9. gr. stjórnsýslulaga nr. 37/1993.

Í tengslum við breytingar á utanaðkomandi þáttum má nefna að ég hef orðið þess vör að þeir sem leita til umboðsmanns notfæra sér í auknum mæli gervigreind til að aðstoða sig við að koma kvörtunarefnum á framfæri. Sést þetta á uppsetningu og orðalagi margra kvartana sem er að mörgu leyti keimlíkt, óháð því um hvað málin fjalla. Þrátt fyrir að slík hjálpartæki kunni að vera af hinu góða og geti verið gagnleg fyrir marga þá hefur þetta haft þær afleiðingar að kvartanir sem berast embættinu verða oftast lengri, flóknari og ómarkvissari en ástæða er til. Þá er oft litið fram hjá þeim leiðbeiningum sem stjórnvöld hafa þegar veitt um kæruleiðir og kærufresti, en þess í stað kvartað beint til umboðsmanns. Samkvæmt lögum um embættið fjallar umboðsmaður eingöngu um kvartanir sem hafa fengið endanlega umfjöllun innan stjórnsýslunnar. Þetta þýðir að sá sem kvartar þarf fyrst að nýta sér kæruleiðir eða mögulegar endurskoðunarleiðir innan stjórnsýslunnar áður en kvartað er til umboðsmanns. Það að kvarta beint til umboðsmann áður en leitað er til kærustjórnvalds tefur því fyrir endanlegri niðurstöðu í málinu. Í því sambandi er rétt að taka fram að kvörtun til umboðsmanns stöðvar ekki kærufrest og heldur hann því áfram að líða. Ómarkvissar eða óþarflega langar kvartanir geta því leitt til lengri málsmeðferðartíma í heildina, auk þess sem þær bitna óhjákvæmilega á starfsemi umboðsmanns.

Að lokum tel ég rétt að nefna að gerðar voru breytingar á ásýnd embættisins. Þannig var tekið upp nýtt merki umboðsmanns, auk þess sem útliti og leturgerð úrlausna var breytt með það fyrir augum að gera þær auðlæsilegri. Til að auka gegnsæi var númeraröð málanna breytt í ársbyrjun 2025. Í stað samfelldrar númeraraðar, eins og verið hefur frá upphafi embættisins, fá málin nú strax í ársbyrjun hlaupandi númer innan almanaksársins. Ég bendi á að síðasta kvörtunarmálið sem fékk númer samkvæmt eldra kerfi var mál númer 13067/2024 sem gaf til kynna þann fjölda mála sem höfðu borist embættinu síðan það tók til

starfa á árinu 1988. Með þessari breytingu er auðveldara að átta sig á því hvenær innan ársins málið barst og hversu mörg mál berast embættinu á hverju ári. Ég tek þó fram að enn er unnið að málum sem eru á eldri númerum en markvisst er unnið að því að ljúka þeim um þessar mundir.

—

Í skýrslu þessari er að finna samantekt um tölfræði athugana umboðsmanns starfsárið 2025 og viðbrögð við niðurstöðum, auk þess sem vikið er að nokkrum áhugaverðum úrlausnum. Nánari umfjöllun um einstök mál sem var lokið á árinu, hvort heldur sem er með álitum eða bréfum, skýrslur sem varða eftirlit með aðstæðum frelsissviptra (OPCAT-eftirlit) og viðbrögð stjórnvalda við þeim er að finna á vefsíðu umboðsmanns: www.umbodsmadur.is.

Ég leyfi mér að vona að skýrslan sé upplýsandi um starfsemi umboðsmanns Alþingis á starfsárinu 2025. Færi ég starfsmönnum innilegar þakkir fyrir framlag þeirra og ánægjulegt samstarf.

2

Árið samandregið

Fjöldi mála

Metfjöldi kvartana barst árið 2025 eða 596 sem er fjölgun um 12,5% milli ára en árið 2024 voru kvartanirnar 530. Fjöldinn hefur haldið áfram að aukast þar sem 2026 stefnir einnig í að verða metár í fjölda kvartana. Um mitt ár höfðu 416 kvartanir borist en þær voru 282 á sama tíma 2025. Fimmtán mál voru tekin til athugunar að eigin frumkvæði árið 2025 og sextán slíkum lokið sem er svipað og árið áður. Farið var í fimm heimsóknir á grundvelli OPCAT-eftirlits umboðsmanns, þar sem aðstæður frelsissviptra eru skoðaðar, og gefnar voru út fjórar skýrslur um slíkar heimsóknir.

Fjöldi álita

Umboðsmaður lauk tólf málum með álitum. Hlutfall álita af heildarfjölda afgreiddra mála er 2,4% samanborið við 3,7% árið áður. Tíu komu til vegna kvartana en tvö voru í tilefni af frumkvæðisathugunum.

Lyktir mála

Af 507 kvörtunum sem voru afgreiddar árið 2025 lauk 23,1% með leiðréttingu eða skýringu stjórnvalda. Það er svipað hlutfall og bæði 2024 og 2023 en árið 2022 lauk 13% kvartana með þessum hætti. Þá fjölgaði þeim kvörtunum sem ekki var hægt að taka til athugunar þar sem kæruleið var ekki tæmd úr 23% í 27% milli ára.

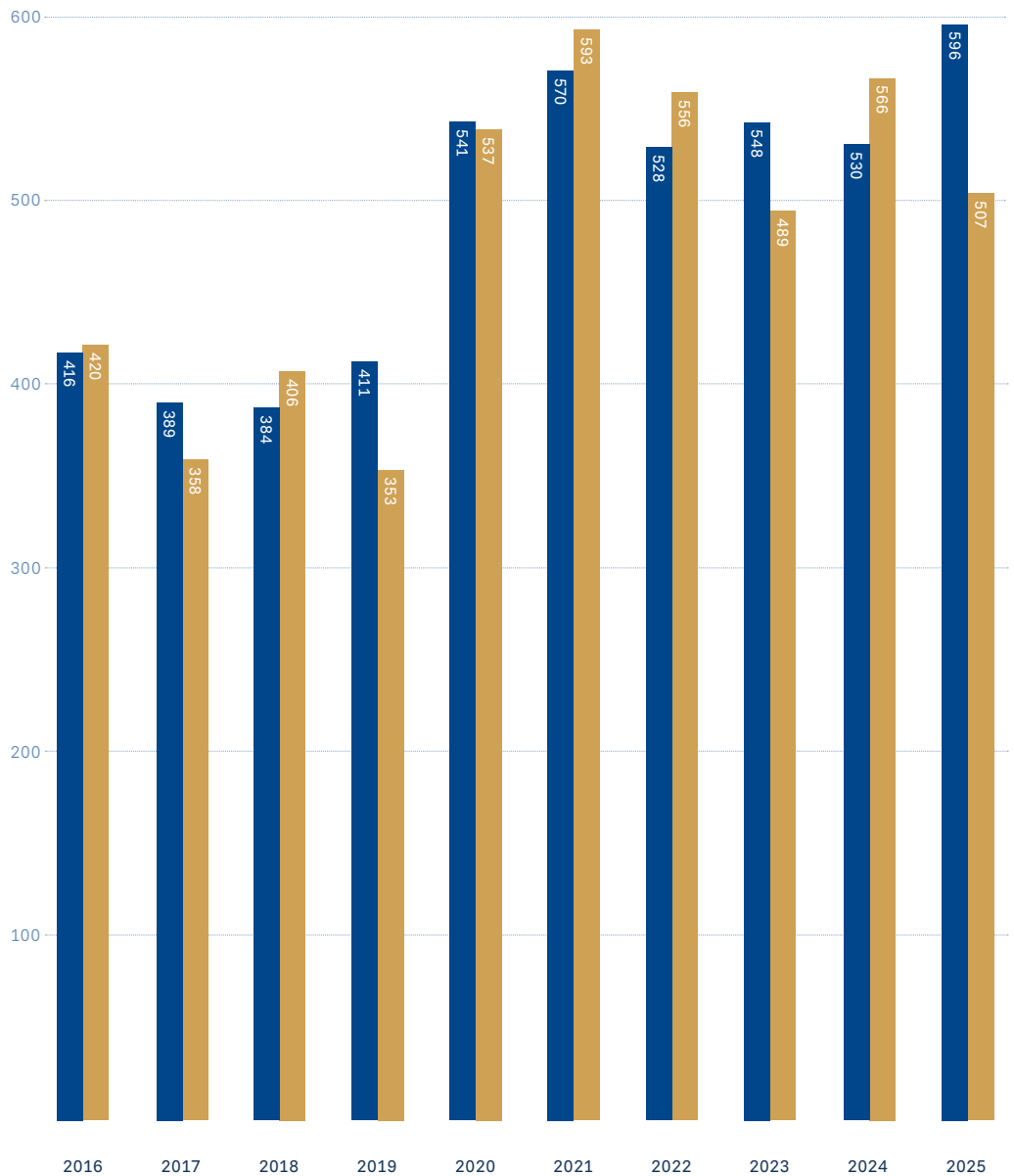
Ábendingar, fyrirspurnir og fundarbeiðnir

Fjöldi skráðra og afgreiddra mála endurspeglar ekki alla starfsemi umboðsmanns ár hvert því að ásamt kvörtunum, frumkvæðismálum og OPCAT-eftirliti berst ýmislegt fleira á borð embættisins. Má þar til dæmis nefna ábendingar af margvíslegum toga, fyrirspurnir og fundarbeiðnir. Þessum óformlegu erindum er öllum svarað og ábendingum haldið til haga með tilliti til frumkvæðiseftirlits, enda geta þær gefið vísbendingar um vanda eða álitamál sem gæti þurft að taka til athugunar.

Umboðsmaður tekur á móti einstaklingum, stjórnvöldum og félagasamtökum eftir þörfum auk þess að boða stjórnvöld í einstökum tilvikum til fundar. Þá er nokkuð um það að umboðsmaður taki á móti erlendum gestum, bæði frá systurstofnunum embættisins og þeim eftirlitsaðilum sem starfa á grundvelli samninga sem Ísland er aðili að. Enn fremur eru starfsmenn embættisins til viðtals á opnunartíma þess, hvort heldur sem er símleiðis eða í húsakynnum embættisins.

Fjöldi skráðra og afgreiddra kvartana undanfarin tíu ár

■ Skráðar kvartanir
■ Afgreiddar kvartanir

Kvartanir

Eins og getið var í upphafi þessa kafla hafa umboðsmanni ekki borist fleiri kvartanir á einu almanaksári en þær voru 596. Fram að því höfðu kvartanir flestar orðið 570 árið 2021. Að meðaltali hafa þær verið 544 undanfarin fimm ár. Næstu fimm ár þar á undan voru kvartanir 428 að meðaltali sem þýðir að þær voru 40% fleiri árið 2025 en að meðaltali á þessu fimm ára tímabili.

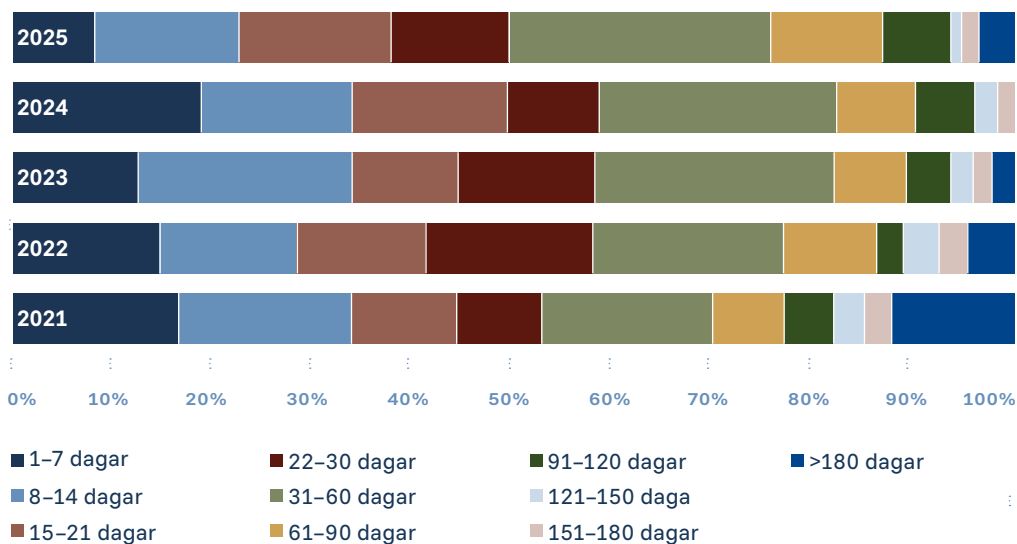
Flestar kvartanir bárust í september, samtals 63, og 61 í desember. Þá skar árið sig úr að því leyti að alla jafna berast fæstar kvartanir yfir hásumarið en svo var ekki að þessu sinni því að í júlí bárust 57 kvartanir en þær voru 30 árið áður.

Skipting milli
mánaða

2025	Innkomin mál	Afgreidd mál	Hjá UA í lok mánaðar
Janúar	56	30	126
Febrúar	41	49	118
Mars	54	34	138
Apríl	49	41	146
Maí	40	25	161
Júní	42	44	159
Júlí	57	52	164
Ágúst	41	34	171
September	63	69	165
Október	45	47	163
Nóvember	47	41	169
Desember	61	41	189
Samtals	596	507	

Árið 2025 var 50% kvartana lokið innan mánaðar frá því að þær bárust, 75% innan tveggja mánaða og 87% innan þriggja mánaða sem er lítið eitt lægra hlutfall en árið á undan.

Afgreiðslutími
kvartana

Afgreiðsla mála

Afgreiðsla	2025	2024
Álit	12 (2,4%)	21 (3,7%)
Ábending um að leggja réttarágreining fyrir dómstóla	12 (2,4%)	11 (1,9%)
Fellt niður að fenginni leiðréttingu eða skýringu stjórnvalds (þar af 42 eftir leiðréttingu stjórnvalds og 5 eftir endurupptöku)	117 (23,1%)	140 (24,8%)
Féllu utan starfssviðs umboðsmanns		
a. Störf Alþingis, nefnda og stofnana á vegum þess	7 (1,4%)	18 (3,2%)
b. Dómsathafnir	2 (0,4%)	7 (1,2%)
c. Einkaréttarleg lögskipti	24 (4,7%)	21 (3,7%)
d. Annað	0 (0%)	3 (0,5%)
Kæruleið ekki tæmd	138 (27,2%)	131 (23,1%)
Utan ársfrests	14 (2,8%)	14 (2,5%)
Fallið frá kvörtun eða kvörtun gaf ekki tilefni til frekari meðferðar að lokinni frumathugun	181 (35,7%)	200 (35,4%)
Samtals	507	566

Skipting eftir málaflokkum

Dreifing milli málaflokka var jafnari en árið 2024. Venju samkvæmt lutu þó flestar kvartanir að töfum á afgreiðslu mála eða erinda af hálfu stjórnvalda. Þær voru 82 eða tæplega 14% sem er nokkur fækkun milli ára en sama hlutfall og árið 2023. Skattar og gjöld eru tilefni rúmlega 7% eða 44 kvartana sem er einnig talsverð lækkun milli ára en á pari við árið 2023. Erlendir ríkisborgarar eru þriðji umfangsmesti málaflokkurinn þar sem 41 kvörtun barst sem nemur tæplega 7% en var 5% árið áður.

Algengustu umkvörtunarefni	i.	Tafir	2025	14%
			2024	18%
	ii.	Skattar og gjöld	2025	7%
			2024	11%
	iii.	Erlendir ríkisborgarar	2025	7%
			2024	5%
	iv.	Almannatryggingar	2025	6%
			2024	4%
	v.	Opinberir starfsmenn	2025	6%
			2024	8%
	vi.	Menntamál	2025	5%
			2024	3%
	vii.	Lögreglu- og sakamál	2025	5%
			2024	4%

Frumkvæðismál

Fjöldi frumkvæðismála var áþekkur og árið áður. Fimmtán slík mál voru tekin til athugunar og 16 lokið, þar af tveimur með álit. Til samanburðar hófust 13 frumkvæðismál árið 2024 og 17 var lokið. Nánari umfjöllun um frumkvæðismál ársins 2025 er í samnefndum kafla aftar í skýrslunni. Í mörgum tilvikum tengjast frumkvæðisathuganir umboðsmanns kvörtunum sem henni berast, til að mynda vegna upplýsinga eða ábendinga í þeim sem kunna að varpa ljósi á mögulega kerfislæga annmarka á stjórnsýslu.

Eftirlit með aðstæðum frelsissviptra einstaklinga (OPCAT-eftirlit)

Farið var í fimm heimsóknir vegna OPCAT-eftirlits umboðsmanns þar sem fylgst er með aðstæðum frelsissviptra. Á liðnu ári var farið í fangelsið á Hólmsheiði, fanga-geymslur á Hverfisgötu í tvígang, á lokaðar deildir á geðsviði Landspítala á Kleppi og til lögreglustjórans á Suðurnesjum. Í tveimur síðastnefndu heimsóknunum var verið að fylgja eftir fyrri skýrslum umboðsmanns og kanna hvernig brugðist hefði verið við tilmælum og ábendingum í þeim. Gefnar voru út fjórar skýrslur um OPCAT-heimsóknir þar sem fjallað er um aðstæður og aðbúnað frelsissviptra: *Neyðarvistun barna á lögreglustöðinni Flatahrauni, Fangageymslur í Borgarnesi og á Akranesi* og tvær sem bera heitið *Lögreglustöðin á Hverfisgötu*.

Álit og tilmæli

Umboðsmaður getur lokið málum með álit og beint tilmælum til stjórnvalds um úrbætur. Í álit geta falist tilmæli, gagnrýni, ráð eða leiðbeiningar, allt eftir því hvað á við hverju sinni. Ef ástæða er til að beina tilmælum til stjórnvalds geta þau ýmist verið almenn og varðað starfsemi stjórnvalda til framtíðar eða sértæk í tengslum við einstök mál.

Umboðsmaður fylgir álitum sínum jafnan eftir með því að biðja hlutaðeigandi stjórnvöld um upplýsingar um hvort og þá hvernig brugðist hefur verið við tilmælum umboðsmanns. Það sama getur átt við um önnur mál þar sem athugun umboðsmanns hefur gefið tilefni til að benda á eitthvað sem betur má fara.

Álit ársins

Kæruleiðir á sviði skattamála. **Mál nr. F83/2018**

Afstaða ríkisskattstjóra til endurupptöku máls og starfshættir

í kærumálum. **Mál nr. F99/2021**

Valdmörk og valdframsal. **Mál nr. 12250/2023**

Endurgreiðsla ofgreiddra atvinnuleysisbóta og úrskurðarskylda. **Mál nr. 12549/2024**

Uppsögn í veikindaleyfi og tilkynning um starfslok. **Mál nr. 12684/2024**

Strandsvæðisskipulag og sérstakt hæfi starfsmanna stjórnsýslunnar. **Mál nr. 12804/2024**

Hvalveiðar, meðalhófsreglan og tafir á afgreiðslu máls. **Mál nr. 12872/2024**

Kæra berst að liðnum kærufresti og mat á veigamiklum ástæðum. **Mál nr. 12918/2024**

Ráðning í opinber störf og aðgangur að gögnum og upplýsingum. **Mál nr. 12937/2024**

Frávísun úrskurðarnefndar á kæru á föstursamningi. **Mál nr. 12947/2024**

Afturköllun ráðningar. **Mál nr. 12958/2024**

Tafir á afgreiðslu máls. **Mál nr. 5/2025**

Viðbrögð stjórnvalda við sérstökum tilmælum umboðsmanns

Árið 2025 beindi umboðsmaður sérstökum tilmælum til stjórnvalda í átta álitum. Í öllum þeirra hefur verið farið að tilmælunum en þó aðeins að hluta í **máli nr. 12918/2024**. Í samræmi við tilmæli umboðsmanns tók kærunefnd útlendingamála málið aftur til umfjöllunar eftir að ósk þess efnis barst nefndinni. Aftur á móti var ekki farið fyllilega að tilmælum umboðsmanns um að haga meðferð málsins í samræmi við þau sjónarmið sem rakin voru í álitinu við endurupptöku málsins.

Viðbrögð stjórnvalda við almennum tilmælum umboðsmanns

Umboðsmaður getur beint almennum tilmælum eða ábendingum til stjórnvalds í tilefni af athugun á kvörtun eða máli sem umboðsmaður hefur tekið upp að eigin frumkvæði. Þá fela tilmælin í sér að gera þurfi almennar breytingar á tilteknum vinnubrögðum eða verklagi.

Tilmælin lúta jafnan ýmist að því að tilteknum reglum eða starfsháttum stjórnvalda verði breytt eða því er beint til stjórnvalda að taka til athugunar hvort tilefni sé til að gera ákveðnar breytingar í ljósi þeirra sjónarmiða sem lýst er í álitu. Þegar metið er í síðara tilvikinu hvort stjórnvöld hafi farið að ábendingum er fyrst og fremst kallað eftir því að lagt hafi verið mat á það hjá viðkomandi stjórnvaldi hvort tilefni sé til breytinga með tilliti til þessara sjónarmiða sem gjarnan lúta að því að betur sé hugað að réttarstöðu og réttaröryggi borgaranna. Liggi fyrir að stjórnvald hafi í kjölfar slíkra tilmæla framkvæmt matið en ekki talið rétt að ráðast að öllu leyti í breytingar sem tilmæli umboðsmanns lútu að og að stjórnvald rökstyðji afstöðu sína með vísan til atriða sem það hefur lögum samkvæmt mat um er almennt litið svo á að það hafi farið eftir almennum tilmælum umboðsmanns.

Í öllum tilfellum var farið að almennum tilmælum umboðsmanns á árinu 2025.

Áður afgreidd mál

Ef stjórnvöld hafa ekki brugðist við tilmælum eða ábendingum með fullnægjandi hætti fylgir umboðsmaður þeim málum eftir þar til viðunandi svör hafa fengist og málunum lokið. **Máli nr. 11924/2022** lauk með því að úrskurðarnefnd velferðarmála tók það upp aftur, felldi ákvörðun Tryggingastofnunar í málinu úr gildi og vísaði því aftur til stofnunarinnar. Í **máli nr. F154/2023** greindi dómsmála-ráðuneytið frá því að vinna við umbætur á fangelsis- og fullnustukerfi stæði yfir og væri margþætt. Þar þyrfti að forgangsraða en litið yrði til álits umboðsmanns við áframhaldandi umbótavinnu.

3

Eftirlit með aðstæðum frelsis-sviptra (OPCAT-eftirlit)

Um OPCAT-eftirlit umboðsmanns

Frá árinu 2018 hefur umboðsmaður sinnt **OPCAT-eftirliti** með aðstæðum þeirra sem eru eða kunna að vera svipt frelsi. Eftirlitið miðar að því að hindra að pyndingar eða önnur grimmileg eða vanvirðandi meðferð viðgangist og grundvallast á val-frjálsri bókun við samning Sameinuðu þjóðanna gegn pyndingum og annarri grimmilegri, ómannlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu (OPCAT).

Hvernig fara heimsóknir fram?

Eftirlitsheimsóknir á staði þar sem fólk er frelsissvipt eru hornsteinn OPCAT-eftirlitsins. Þær fara þannig fram að umboðsmaður og starfsfólk hennar heimsækja staðinn sem um ræðir til þess að kanna aðbúnað og kynnast starfseminni. Það er meðal annars gert með viðtölum við vistaða einstaklinga, stjórnendur, starfsfólk og eftir atvikum stoðþjónustuaðila, svo sem heilbrigðisstarfsfólk. Viðtölin eru yfirleitt um 20–40 mínútna löng og fara fram í einrúmi. Í viðtölum er spurt um fjölmarga þætti starfseminnar, svo sem mönnun og starfsanda, upplýsingagjöf, kvartanir og kæruleiðir, beitingu þvingana og alvarleg atvik. Lengd heimsóknar veltur á stærð staðarins sem heimsóttur er og umfangi athugunarinnar en yfirleitt varir heimsóknin í tvo til þrjá daga. Við lok heimsóknar er rætt við stjórnendur og athygli þeirra vakin á atriðum sem krefjast viðbragða eða úrbóta án tafar.

Skýrslur

Í kjölfar heimsóknar er unnin skýrsla sem byggist á upplýsingum sem fram komu í heimsókninni auk gagna sem aflað er frá þeim sem bera ábyrgð á starfseminni og eftir atvikum frá öðrum stjórnvöldum. Auk almennrar umfjöllunar um álitafni tengd aðbúnaði á staðnum eða þáttum í starfseminni eru sett fram í heimsóknar-skýrslu tilmæli og ábendingar sem beint er til stjórnenda staðarins, og/eða þess stjórnvalds sem er ábyrgt hverju sinni, um atriði sem að mati umboðsmanns þarfnast úrbóta. Ábendingar og tilmæli eru sett fram með hliðsjón af innlendri löggjöf, sem og alþjóðlegum viðmiðum, og taka mið af fyrirbyggjandi eðli eftirlitsins.

Viðbrögð

Til þess að leggja mat á fylgni við ábendingar og tilmæli sem sett eru fram í skýrslu er óskað viðbragða frá þeim sem bera ábyrgð á starfseminni og eftir atvikum öðrum í kjölfar útgáfu heimsóknarskýrslu. Jafnframt er farið í svokallaðar eftirfylgniheimsóknir á staðinn síðar. Til þessa hefur fylgni við ábendingar og tilmæli almennt verið góð.

Frá því að OPCAT-eftirlitinu var komið á fót hafa ýmsar mikilvægar úrbætur orðið á aðbúnaði frelsissviptra, lagaumgjörð og ýmsum þáttum í starfsemi staða þar sem frelsissviptir dvelja. Hvað aðbúnað varðar má til dæmis nefna að í kjölfar eftirlitsheimsóknar á lögreglustöðina á Hverfisgötu var bekkur til fjötrunar handtekinna fjarlægður úr klefa og klukkur festar á vegg svo að vistuðum yrði kleift að fylgjast með hvað tímanum liði. Klukkur hafa einnig verið festar á vegg í fangageymslum fleiri lögreglustöðva í kjölfar eftirlitsheimsókna umboðsmanns og hættulegir hlutir í aðbúnaði fjarlægðir, svo sem oddhvassir snagar. Á Kleppi var rúmum sem umboðsmaður taldi að hætta gæti stafað af jafnframt skipt út fyrir öryggisrúm og/eða sérhannaðar dýnur. Þá hefur einnig verið tekið mið af niðurstöðum umboðsmanns við endurskoðun lagaumgjarðar í tengslum við frelsissvipt fólk en í því sambandi má nefna heildarendurskoðun barnaverndarlaga sem nú stendur yfir og nýlegar breytingar á lögum um réttindi sjúklinga nr. 74/1997, sbr. lög nr. 81/2026 (takmörkun á beitingu nauðungar), sem og nýsamþykkt lög nr. 77/2026, um réttindavernd fatlaðs fólks.

Nánari umfjöllun um OPCAT-eftirlit umboðsmanns, þ.m.t. umfjöllun um heimsóknir OPCAT-eftirlitsins, skýrslur sem unnar eru í kjölfar þeirra og viðbrögð stjórnvalda má finna á vefsíðu umboðsmanns, www.umbodsmadur.is.

Heimsóknir og skýrslur

Farið var í fimm eftirlitsheimsóknir á árinu. Í apríl var fangageymsla lögreglustöðvarinnar á Hverfisgötu heimsótt en að þessu sinni var sjónum beint að aðbúnaði gæsluvarðhaldsfanga. Fangelsið á Hólmsheiði var heimsótt í maí en um var að ræða fyrstu heildarúttekt OPCAT-eftirlitsins á fangelsinu. Um haustið var fangageymsla lögreglustöðvarinnar á Hverfisgötu heimsótt aftur en í það skiptið með áherslu á umsjón með vistuðum einstaklingum. Tvær eftirfylgniheimsóknir fóru fram á síðari hluta ársins, í fangageymslu lögreglunnar á Suðurnesjum og á geðdeildum Landspítalans á Kleppi.

Fjórar skýrslur komu út á árinu. Sú fyrsta kom út í mars og laut að starfsemi neyðarvistunar Stuðla sem var tímabundið að hluta til til húsa í fangageymslu lögreglustöðvarinnar á Flatahrauni í Hafnarfirði. Í lok nóvember kom út skýrsla vegna heimsóknar í fangageymslu lögreglustjórans á Vesturlandi á Akranesi

og í Borgarnesi og í desember kom út skýrsla vegna fyrrgreindrar heimsóknar í fangageymslu lögreglu á Hverfisgötu sem laut sérstaklega að umsjón með vistuðum. Fyrsta eftirfylgniskýrsla OPCAT-eftirlitsins kom einnig út síðla árs en hún tengdist heimsókn eftirlitsins í fangageymslu lögreglu á Hverfisgötu árið 2019.

Skýrslur á árinu

Úrræði neyðarvistunar Stuðla í fangageymslu lögreglu á Flatahrauni

Fangageymsla lögreglustöðvarinnar á Flatahrauni í Hafnarfirði var um nokkurra mánaða skeið, frá því í árslok 2024, nýtt fyrir neyðarvistuð börn sem ekki var hægt að vista í húsnæði Stuðla að Fossaleyni í Grafarvogi vegna aðstæðna þar. Barna- og fjölskyldustofa hafði afnot af rýminu á Flatahrauni á grundvelli leigusamnings við lögregluna en fækka hafði þurft plássuð að Fossaleyni fyrir neyðarvistuð börn tímabundið vegna yfirstandandi endurbóta í kjölfar bruna sem varð í húsnæðinu í október 2024. Umboðsmaður heimsótti úrræðið á Flatahrauni í desember það ár.

Á neyðarvistun Stuðla vistast alla jafna börn á aldrinum 12–18 ára í bráðatilvikum, svo sem vegna meintra afbrota eða hegðunarerfiðleika. Hámarksdvöl á neyðarvistun er 14 dagar og börn sem þar dvelja hafa ekki kost á að yfirgefa staðinn af sjálfsdáðum. Þegar hafa komið út tvær skýrslur vegna OPCAT-eftirlits á neyðarvistun Stuðla, árið 2018 og 2024.

Úrræðið á Flatahrauni átti að nýtast til viðbótar við húsnæði Stuðla að Fossaleyni en samkvæmt upplýsingum frá Barna- og fjölskyldustofu gátu fjögur börn vistast þar að hámarki á sama tíma. Miðað var við að dvöl barns í fangageymslunni væri ekki lengri en sjö sólarhringar en að jafnaði væri lagt upp með að barn dveldi ekki lengur í húsnæðinu en tvo sólarhringa. Við mat á því hvort barn skyldi vistast í fangageymslunni á Flatahrauni í stað húsnæðis Stuðla að Fossaleyni var, samkvæmt upplýsingum frá Barna- og fjölskyldustofu, haft til hliðsjónar hvort barn væri undir verulegum áhrifum vímuefna, hvort það veitti verulegt viðnám við afskiptum lögreglu, hvort um væri að ræða barn í gæsluvarðhaldi eða barn sem hefði sögu um að beita alvarlegu ofbeldi.

Á tímabilinu 8. nóvember 2024 til 4. febrúar 2025 voru 25 vistanir skráðar í úrræðinu. Aldursbil barnanna var 13–17 ár. Tímalengd vistana var yfirleitt hálfur til tveir sólarhringar en þó voru dæmi um lengri vistanir, eða í allt að sex daga.

Í skýrslunni gerði umboðsmaður alvarlegar athugasemdir við að börn væru vistuð í fangageymslunni vegna aðbúnaðar þar. Aðstaðan sem um ræddi hafði yfirbragð hefðbundinnar fangageymslu og bar með sér að vera sérútbúin fyrir vistun fólks við hátt öryggisstig. Allur aðbúnaður var rammgerður og kuldalegur og aðstaðan glugga-

laus. Börn sváfu á plastklæddri dýnu á steiptum bekkjum og salerni var úr stáli. Þá voru hvorki klukkur né speglar í fangageymslunni. Niðurstaða umboðsmanns var sú að af þessum sökum væri ekki við hæfi að vista börn í fangageymslunni og var því beint til Barna- og fjölskyldustofu að endurskoða þessa tilhögun.

Klefi í fangageymslu lögreglu í Flatahrauni.

Stór fangaklefi í fangageymslunni sem nýttur var sem sjónvarpsherbergi.

Í fangageymslu lögreglu í Flatahrauni.

Klefahurð í fangageymslunni.

Fangageymslur lögreglunnar á Vesturlandi

Skýrsla vegna eftirlitsheimsóknna í fangageymslur tveggja lögreglustöðva á Vesturlandi, á Akranesi og í Borgarnesi, kom út síðla árs. Í skýrslunni voru gerðar athugasemdir við ýmis atriði sem að mati umboðsmanns þörfuðust úrbóta.

Þegar menn eru handteknir í umdæminu eru þeir alla jafna fluttir á lögreglustöðina á Akranesi þar sem hún er talin henta betur til lengri vistana auk þess sem þar er greiðara aðgengi að starfsfólki á bakvakt. Á lögreglustöðinni geta að hámarki vistast fjórir einstaklingar samtímis. Fangageymsla lögreglustöðvarinnar í Borgarnesi er einkum notuð fyrir skemmri vistanir en þar eru þrír klearar.

Í skýrslunni var bent á sitthvað sem betur mátti fara í aðbúnaði í báðum fangageymslunum, svo sem möguleika vistaðra til þess að fylgjast með hvað tímanum líður, stýringu á ljósum, skort á dagsbirtu í klefum, staðsetningu bjallna og að gera þurfi úrbætur á hreinlætisaðstöðu með tilliti til öryggis.

Þá voru meðal annars gerðar athugasemdir við upplýsingagjöf til vistaðra um mögulegar kvörtunar- og kæruleiðir, auk þess sem fjallað var um myndvöktun í fangaklefum með hliðsjón af sjónarmiðum um friðhelgi einkalífs.

Lögrelustöðin í Borgarnesi.

Í fangageymslu lögreglu í Borgarnesi.

Lögrelustöðin á Hverfisgötu – eftirfylgni

Fyrsta eftirfylgniskýrsla OPCAT-eftirlitsins kom út í desember. Markmiðið með skýrslunni var að fylgja eftir skýrslu vegna heimsóknar í fangageymslu lögreglustöðvarinnar frá árinu 2020. **Í skýrslunni** var kerfisbundið lagt mat á eftirfylgni með tilmælum og ábendingum sem settar voru fram í fyrri skýrslu.

Við flestum tilmælum og ábendingum sem umboðsmaður kom á framfæri í skýrslu sinni 2020 hafði verið brugðist með einhverjum hætti af hálfu lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu. Til að mynda hafði verið brugðist við atriðum sem vörðuðu aðbúnað, en sem dæmi má nefna að bekkur með fjötrum var fjarlægður úr fangageymslunni og plexíglar sett í glugga í móttökuskrifstofu þar sem áður hafði verið brotið gler. Þá var verklagi breytt þannig að nú er skýrlega kveðið á um að almennir starfsmenn, sem ekki hafa heimildir til valdbeitingar, sinni ekki valdbeitingu í fangageymslunni. Eins höfðu verið settar upp myndavélar í öllum klefum, auk þess sem tekin var ákvörðun um að viðhafa myndvöktun í og við fangageymsluna.

Í öðrum tilvikum hafði verið brugðist við tilmælum eða ábendingum umboðsmanns að hluta. Má nefna að merkingar um myndvöktun höfðu verið festar upp víða í fangageymslunni en hins vegar var þær ekki að finna inni í fangaklefunum sjálfum. Fleiri tilmæli og ábendingar voru metnar sem svo að við þeim hefði verið brugðist að hluta, en dæmi um slík tilvik voru umbætur á verklagi sem virtust þó ekki hafa leitt til breytinga á framkvæmd.

Þá var í sumum tilvikum um það að ræða að vinna við að bregðast við tilmælum og/ eða ábendingum var enn yfirstandandi, svo sem vinnsla upplýsingablaðs fyrir börn sem vistast í fangageymslu lögreglu.

Umboðsmaður leit svo á að ekki hefði verið brugðist við nokkrum tilmælum og ábendingum sem settar voru fram í fyrri skýrslu vegna heimsóknar á lögreglustöðina. Nokkur þessara atriða lutu að aðbúnaði í fangageymslunni, svo sem staðsetningu bjallna í fangaklefum og hljóðmerkjum tengdum þeim, auk ljósa-stýringar í klefum. Þá varð ekki séð, miðað við fyrirliggjandi skráningu, að vistuðum væri boðin næring fljótlega eftir komu í fangageymslu líkt og kveðið er á um í verklagsreglum.

Lögreglustöðin á Hverfisgötu – umsjón með vistuðum í fangageymslu

Umboðsmaður Alþingis og starfsfólk hennar heimsóttu fangageymsluna á lögreglustöðinni á Hverfisgötu að kvöldi 10. október og stóð heimsóknin til morguns daginn eftir. Tilgangurinn með heimsókninni var að kanna sérstaklega verklag og starfshætti í tengslum við umsjón og eftirlit með einstaklingum sem vistast í fangageymslunni. Í tengslum við heimsóknina voru einnig skoðaðar myndbands-upptökur úr fangageymslunni þar sem þessum atriðum var gefinn gaumur.

Niðurstaða athugunarinnar var sú að aðbúnaður og umsjón með fólki sem vistað er í fangageymslu lögreglustöðvarinnar á Hverfisgötu væri ekki viðunandi að mati umboðsmanns. Í fyrsta lagi voru gerðar athugasemdir við ýmis atriði í aðbúnaðinum, svo sem í tengslum við lýsingu í klefum, hljóðmerki tengd bjöllum í klefum og tæknilega annmarka á eftirlitsmyndavélakerfi fangageymslunnar. Eins hafði pappírsmiðum verið komið fyrir með segli á klefahurðir í þeim tilgangi að hindra sýn vistaðra út úr klefanum, sem meðal annars hafði í för með sér að þeim var ókleift að fylgjast með hvað tímanum liði.

Þá var ábótavant ákveðnum þáttum er lutu sérstaklega að umsjón og eftirliti með vistuðum. Til að mynda voru dæmi um að beiðnum vistaðra um að nota salerni hefði ekki verið sinnt fyrr en eftir langa bið og í einhverjum tilfellum höfðu þeir því gert þarfir sínar inni í klefa. Eins voru dæmi um vistanir án klæða. Var þá um að

ræða einstaklinga sem á grundvelli mats á sjálfsvígs- eða sjálfsskaðahættu höfðu verið færðir úr fatnaði í öryggisskyni fyrir vistun eða meðan á henni stóð. Komið var á framfæri tilmælum um að leita allra leiða til þess að forðast að vista handtekna einstaklinga klæðalaus í fangaklefa, þannig að þeir fengju viðhaldið mannlegri reisn sinni, auk þess að tryggja að endurmat færi fram með reglubundnum hætti á þörfinni fyrir að vista einstakling í fangaklefa án klæða.

Í skýrslunni var einnig vikið að aðgangi vistaðra að heilbrigðisþjónustu. Gerðar voru athugasemdir við skort á aðkomu heilbrigðismenntaðs starfsmanns að ástandsmati í upphafi vistunar en því var einnig beint til hlutaðeigandi stjórnvalda að hafa með sér samráð og samvinnu um að gera ráðstafanir til þess að þeir sem vistist í fangageymslu geti notið nauðsynlegrar geðheilbrigðisþjónustu. Þess má geta að umboðsmaður hefur í fyrri skýrslum vakið athygli á skorti á fullnægjandi umgjörð um vistun einstaklinga með geðræn einkenni, jafnt í fangageymslum lögreglu sem og í fangelsum. Heimsókn umboðsmanns leiddi jafnframt í ljós nokkra vankanta á innra eftirliti innan embættisins og var þeim tilmælum því beint til lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu að taka innra eftirlit sitt til endurskoðunar.

Pappírsmiðar á klefahurðum í fangageymslu lögreglu á Hverfisgötu.

Í fangageymslu lögreglu á Hverfisgötu.

Heimsóknir á árinu

Lögreglustöðin á Hverfisgötu – vistun brottvísaðra

Lögreglustöðin á Hverfisgötu var heimsótt í lok apríl. Tilgangur heimsóknarinnar var að kanna sérstaklega aðbúnað einstaklinga í gæsluvarðhaldi í fangageymslu lögreglustöðvarinnar, sökum plássleysis í fangelsum. Í aðdraganda heimsóknarinnar höfðu verið fluttar fregnir af fjölgun vistana af þessu tagi en fangarnir sem um ræddi voru í flestum tilvikum erlendir ríkisborgarar sem biðu brottvísunar og sættu gæsluvarðhaldi til þess að tryggja framkvæmd hennar.

Ásamt umboðsmanni tóku fjórir starfsmenn embættisins þátt í heimsókninni. Í upphafi hennar var rætt við stjórnendur en að því loknu tóku við viðtöl við starfsfólk og einstakling sem var vistaður í fangaklefa þar sem hann beið brottvísunar. Skýrsla vegna heimsóknarinnar er væntanleg árið 2026.

Fangelsið Hólmsheiði

Farið var í eftirlitsheimsókn í fangelsið Hólmsheiði dagana 5.–7. maí. Fangelsið er skilgreint sem móttöku- og gæsluvarðhaldsfangelsi auk þess að vera helsti vistunarstaður kvenfanga. Um var að ræða heildarúttekt á fangelsinu öllu og starfsemi þess. Alls tóku sex starfsmenn embættisins þátt í heimsókninni auk umboðsmanns.

Venju samkvæmt hófst heimsóknin á samtali við stjórnendur. Því næst var gengið um fangelsið allt og aðbúnaður kannaður. Stærstur hluti heimsóknarinnar var helgaður viðtölum við fanga sem vistuðust í fangelsinu þegar heimsóknin fór fram auk starfsfólks, þ.e. fangavarða og stoðþjónustuaðila. Áformað er að skýrsla vegna heimsóknarinnar komi út á árinu 2026.

Lögreglustöðin á Hverfisgötu – umsjón með vistuðum í fangageymslu

Sem áður segir heimsótti umboðsmaður ásamt starfsmönnum sínum fangageymslu lögreglustöðvarinnar á Hverfisgötu í október til þess að kanna sérstaklega verklag og starfshætti í tengslum við umsjón og eftirlit með einstaklingum sem vistast í fangageymslunni. Skýrsla um heimsóknina var gefin út í desember 2025.

Geðdeildir Landspítala á Kleppi – eftirfylgni

Í nóvember fór umboðsmaður auk þriggja starfsmanna í eftirfylgniheimsókn á geðdeildir Landspítalans á Kleppi. Heimsóknin hófst á fundi með stjórnendum þar sem farið var yfir viðbrögð við tilmælum og ábendingum sem komu fram í skýrslu vegna eftirlitsheimsóknar 2019. Því næst var gengið um deildirnar tvær sem heimsóknin tók til, það er réttargeðdeild og öryggisgeðdeild. Útgáfa skýrslu vegna heimsóknarinnar er áformuð í árslok 2026.

Fangageymslur lögreglustjórans á Suðurnesjum – eftirfylgni

Umboðsmaður, auk þriggja starfsmanna embættisins, heimsótti fangageymslur lögreglustjórans á Suðurnesjum í Reykjanesbæ um miðjan desember. Tilgangurinn með heimsókninni var að kanna viðbrögð við tilmælum og ábendingum sem settar voru fram í skýrslu vegna eftirlitsheimsóknar í fangageymsluna 2021. Í

upphafi heimsóknar var fundað með stjórnendum og farið markvisst yfir tilmæli og ábendingar úr fyrri skýrslu með það í huga að leggja mat á viðbrögð við þeim af hálfu lögreglunnar. Því næst var aðbúnaður í fangageymslunni skoðaður með hliðsjón af tilmælum og ábendingum í fyrri skýrslu. Áætlað er að skýrsla vegna eftirfylgniheimsóknarinnar komi út 2026.

Frumkvæðismál í tengslum við málefni frelsissviptra

Í tengslum við málefni frelsissviptra var sérstaklega stofnað til tveggja frumkvæðismála á árinu. Annars vegar var um að ræða **mál nr. F5/2025** þar sem umboðsmaður tók til athugunar fyrirkomulag og umfang aðgangstakmarkana gagnvart börnum sem vistuð voru á meðferðarheimilinu Blönduhlíð í húsakynnum sjúkrahússins Vogs. Hins vegar var um að ræða **mál nr. F14/2025** sem varðaði álitamál í tengslum við lagagrundvöll notkunar svonefndra hrákagríma af hálfu lögreglu. Fyrri málinu lauk á árinu 2025 og verður nánar fjallað um það í næsta kafla. Síðara málinu lauk á árinu 2026.

4 Frumkvæðismál

Með 5. gr. laga nr. 85/1997, um umboðsmann Alþingis, er umboðsmanni veitt heimild til að taka mál til meðferðar að eigin frumkvæði. Frumkvæðisathuganir á grundvelli ákvæðisins gera umboðsmanni kleift að stuðla að umbótum í stjórnsýslunni og þar með að vinna að því lögbundna markmiði embættisins að tryggja rétt borgaranna gagnvart stjórnvöldum og gæta að því að stjórnsýslan fari fram í samræmi við lög. Sá munur er á kvörtunum annars vegar og frumkvæðisathugunum hins vegar að síðarnefndi þátturinn í starfi umboðsmanns er eðli málsins samkvæmt óháður því hvort kvörtun eða ábending berst.

Málefni sem varða hópa í veikri stöðu gagnvart stjórnsýslunni

Við frumkvæðiseftirlit umboðsmanns er sérstakur gaumur gefinn að annars vegar hagsmunum hópa sem einhverra hluta vegna kvarta síður en aðrir til umboðsmanns, og hins vegar málefnum sem eru því marki brennd að kvartanir til umboðsmanns eru fátíðar eða jafnvel að einhverju leyti ómögulegar. Í slíkum tilvikum getur verið rétt og nauðsynlegt að nýta frumkvæðisheimildir umboðsmanns til að kanna starfshætti stjórnvalda nánar. Í starfi umboðsmanns hefur þess vegna verið lögð áhersla á að kvartanir séu ekki aðeins metnar út frá því hvort skilyrði til hefðbundinnar málsmeðferðar séu fyrir hendi, heldur einnig með hliðsjón af því hvort þær gefi tilefni til skoðunar á grundvelli frumkvæðisheimilda. Þetta á einkum við þegar um er að ræða málefni sem varða hópa sem eru í veikri stöðu gagnvart stjórnsýslunni, svo sem börn, fatlað fólk, aldrað fólk, fanga, erlenda ríkisborgara eða aðra sem hafa ekki sterka rödd í samfélaginu. Dæmi um frumkvæðisathuganir á árinu 2025 sem falla í þennan flokk eru til dæmis **mál nr. F1/2025** sem laut að umgjörð um fjármál íbúa í íbúðakjarna, **mál nr. F5/2025** um fyrirkomulag og umfang aðgangstakmarkana gagnvart börnum sem vistuð voru á meðferðarheimilinu Blönduhlíð á sjúkrahúsinu Vogí, **mál nr. F9/2025** sem laut að afgreiðslutíma umsókna um ríkisborgararétt og **mál nr. F14/2025** sem varðaði álitamál í tengslum við lagagrundvöll notkunar svonefndra hrákagríma af hálfu lögreglu.

Kvartanir sem eru ekki tækar til meðferðar geta leitt til frumkvæðismáls

Líkt og að framan greinir er umboðsmaður óháður kvörtunum frá borgurunum við frumkvæðiseftirlit sitt. Að því sögðu er þó rétt að nefna að nán tengsl eru milli annars vegar kvartana og annarra erinda sem umboðsmanni berast og hins vegar frumkvæðiseftirlitsins. Kvartanir, sem einhverra hluta vegna eru ekki tækar til meðferðar hjá umboðsmanni, svo sem vegna þess að þær varða ekki með nægilega sértækum hætti hagsmuni þess sem kvörtun ber fram, þær berast utan ársfrests eða svokallaðar kærleiðir innan stjórnsýslunnar hafa ekki verið tæmdar, geta til dæmis leitt umboðsmanni fyrir sjónir vandkvæði í stjórnsýslunni eða aðra annmarka, sem tilefni kann að vera til að taka til skoðunar með frumkvæðisathugun. Sem dæmi um slíkt má nefna athugun umboðsmanns í **máli nr. F143/2023** sem varðaði gjaldtöku vegna bólusetningar gegn HPV í grunnskóla. Á hinn bóginn hefur umboðsmaður jafnan stigið varlegar til jarðar þegar um er að ræða málefni sem tengjast tilteknum borgurum beint og þeir eiga þess kost að koma kvörtun á framfæri ef þeir kjósa.

Þá má nefna aðstæður þar sem enginn hefur næga hagsmuni af úrlausn álitaefnisins til að mál verði tekið til meðferðar á grundvelli kvörtunar. Sú var til að mynda raunin í **máli nr. F7/2025** sem varðaði eftirlit Matvælastofnunar með svonefndu blóðmerahaldi og aðkomu Matvælastofnunar að málum er lúta að mögulegri slæmri meðferð dýra. Athugunin var sprottin af fjölmiðlaumfjöllun um meðferð svonefndra blóðmera og viðbrögðum Matvælastofnunar við upplýsingum sem þar komu fram.

Að sama skapi geta kvartanir til umboðsmanns, hvort sem þær eru tækar til meðferðar eða ekki, dregið fram kerfisbundin vandamál í stjórnsýslunni, til dæmis ef margar kvartanir berast í tilefni af tilteknum þáttum í starfsemi stjórnvalds. Á þetta einnig við þegar umboðsmaður verður þess áskynja vegna margra kvartana af sama tagi að málshraði stjórnvalds við afgreiðslu mála kunni að gefa tilefni til sérstakrar athugunar. Þannig urðu kvartanir og ábendingar til umboðsmanns til að mynda tilefni athugunar í **máli nr. F9/2025** sem varðaði langan afgreiðslutíma umsókna um ríkisborgararétt og í **máli nr. F15/2025** sem laut að löngum málsmeðferðartíma úrskurðarnefndar um upplýsingamál.

Þá er rétt að nefna að einstök atriði sem koma í ljós við OPCAT-eftirlit umboðsmanns á stöðum þar sem frelsissviptir dvelja geta vakið eftirtekt og orðið til þess að þau séu tekin til athugunar á grundvelli frumkvæðisheimildar umboðsmanns.

Ábendingar frá borgurunum

Auk framangreinds berast umboðsmanni einnig fjölmargar ábendingar frá borgurunum, bæði einstaklingum og félagasamtökum. Þannig getur verið að borgararnir verði þess varir að stjórnsýsla á ákveðnu málefnasviði eða hjá tilteknu stjórnvaldi sé annmörkum háð og beri af því tilefni upp ábendingu við umboðsmann Alþingis. Slíkar ábendingar til umboðsmanns eru skráðar með kerfisbundnum hætti með það fyrir augum að þær geti leitt í ljós gegnumgangandi eða almenn vandamál, einkum ef margar ábendingar lúta að sams konar atriðum. Að auki geta einstakar ábendingar einnig orðið umboðsmanni tilefni til athugunar að eigin frumkvæði.

Fjölmiðlaumfjöllun

Að síðustu ber að geta þess að þrátt fyrir gagnsemi ábendinga og kvartana við frumkvæðiseftirlit umboðsmanns styðst það ekki síður við að umboðsmaður og starfsfólk embættisins hafi vakandi auga með málefnum líðandi stundar, fjölmiðlaumfjöllun og öðrum atriðum sem þau kunna að verða vör við í störfum sínum. Með þessum hætti varð til dæmis umfjöllun fjölmiðla um að yfirráð yfir fjármunum íbúa í íbúðakjarna fyrir fatlað fólk væru enn hjá fyrirverandi forstöðumanni og ekki hefði reynst unnt að færa þau til nýs forstöðumanns, kveikjan að frumkvæðisathugun umboðsmanns í **máli nr. F1/2025**. Það sama á við um umfjöllun á fréttavef Ríkisútvarpsins um niðurgreiðslu brjóstaskimana sem leiddi til athugunar umboðsmanns í **máli nr. F2/2025** og athugun umboðsmanns á breytingu á fundargerðum Reykjavíkurborgar í **máli nr. F8/2025** sem kom til vitundar hennar í kjölfar umfjöllunar Morgunblaðsins. Þá má nefna frétt á vef Ríkisútvarpsins um synjun skrifstofu forseta Íslands um aðgang að dagskrá forseta sem leiddi til þess að umboðsmaður hóf frumkvæðisathugun í **máli nr. F4/2025** um fyrirkomulag upplýsingagjafar um málefni sem snerta forseta Íslands, þ.m.t. hvaða reglur gilda um aðgang að dagskrá forseta. Að auki má nefna **mál nr. F5/2025** um fyrirkomulag og umfang aðgangstakmarkana gagnvart börnum sem vistuð voru á meðferðarheimilinu Blönduhlíð á sjúkrahúsinu Vogi en tildrög athugunarinnar mátti rekja til fréttablutnings af slysi sem varð þegar barn sem vistað var á heimilinu reyndi að yfirgefa það með því að fara út um glugga á annarri hæð hússins. Í fréttum vegna málsins kom fram að starfsmenn hefðu í aðdraganda slyssins ítrekað þurft að fara á eftir börnum sem hefðu yfirgefið húsnæðið með þessum hætti. Þá má nefna **mál nr. F7/2025** um eftirlit Matvælastofnunar með dýravelferð. Athuginin var sprottin af fjölmiðlaumfjöllun um meðferð svonefndra blóðmera og viðbrögðum Matvælastofnunar við upplýsingum sem þar komu fram.

Lyktir frumkvæðismála

Því er eins farið með athuganir umboðsmanns að eigin frumkvæði og meðferð kvartana að lyktir slíkra mála geta verið með misjöfnum hætti. Leiða sumar frumkvæðisathuganir þannig til þess að umboðsmaður telur tilefni til að ljúka þeim með álit. Í öðrum tilfellum lýkur athuguninni með bréfi. Hafi svör stjórnvalds við fyrirspurn umboðsmanns verið á þá leið að til að mynda málsmeðferð, sem varð tilefni athugunarinnar, var í raun ekki viðhöfð af hálfu stjórnvaldsins eða er það ekki lengur lýkur athuguninni að öllum líkindum með bréfi. Hið sama á við ef stjórnvaldið lýsir því við umboðsmann að þegar hafi verið brugðist við og bætt úr eða að slík viðbrögð standi yfir eða séu í bígerð. Telji umboðsmaður viðbrögð stjórnvaldsins fullnægjandi að þessu leyti er athuguninni lokið en þó eftir atvikum með því fororði að áfram verði fylgst með og málefnið tekið til athugunar á nýjan leik, ef tilefni er talið til. Dæmi um slíka frumkvæðisathugun þar sem tekin voru til skoðunar atriði, sem áður höfðu sætt athugun umboðsmanns að eigin frumkvæði, er **mál nr. F15/2025** um málsmeðferðartíma úrskurðarnefndar um upplýsingamál. Þá er rétt að geta þess að enda þótt frumkvæðisathugun sé lokið með bréfi kunna að vera fólgnar í slíkum lyktum málsins ábendingar umboðsmanns til stjórnvaldsins um atriði í starfsemi þess sem betur megi fara eða sjónarmið sem rétt þyki að það hafi í huga í störfum sínum.

Stofnað var til fimmtán frumkvæðismála á árinu 2025 og var meðferð sex þeirra lokið innan þess.

Frumkvæðismál sem stofnað var til á árinu 2025:

Fjármál íbúa í íbúðakjarna. **Mál nr. F1/2025**

Niðurgreiðsla brjóstaskimana. **Mál nr. F2/2025**

Fyrirkomulag tilgreinds starfs hjá ráðuneyti. **Mál nr. F3/2025**

Fyrirkomulag upplýsingagjafar um málefni sem snerta forseta Íslands.

Mál nr. F4/2025

Meðferðardeild Stuðla á Vog. **Mál nr. F5/2025**

Áskilnaður um rafrænar umsóknir um opinber störf. **Mál nr. F6/2025**

Eftirlit Matvælastofnunar með dýravelferð. **Mál nr. F7/2025**

Breyting á fundargerðum Reykjavíkurborgar. **Mál nr. F8/2025**

Langur afgreiðslutími umsókna um ríkisborgararétt. **Mál nr. F9/2025**

Opnunartími stofnana. **Mál nr. F10/2025**

Óundirritaðar ákvarðanir. **Mál nr. F11/2025**

Eftirlit félags- og húsnaðismálaráðuneytisins með sjálfstæðum nefndum.

Mál nr. F12/2025

Almennt hæfi embættismanns. **Mál nr. F13/2025**

Umgjörð um hrákagrímur og notkun þeirra. **Mál nr. F14/2025**

Langur afgreiðslutími úrskurðarnefndar um upplýsingamál. **Mál nr. F15/2025**

Frumkvæðismál, sem lokið var árið 2025 með álit:

Kæruleiðir á sviði skattamála. **Mál nr. F83/2018**

Umboðsmaður hóf frumkvæðisathugun í kjölfar þess að reglulega höfðu borist kvartanir er lutu að synjunum ríkisskattstjóra á beiðnum um breytingar á ákvörðun skattstofns eða skattálagningar á grundvelli 2. mgr. 101. gr. laga nr. 90/2003, um tekjuskatt, en kvartanirnar lutu einkum að því að ekki væri unnt að kæra synjun ríkisskattstjóra við slíkri beiðni. Taldi umboðsmaður tilefni til að taka til athugunar hvort ákvæði laga nr. 90/2003 væru haldin meinbugum að þessu leyti. Var niðurstaða umboðsmanns sú að meinbugir væru á 2. mgr. 101. gr. laga nr. 90/2003 þar sem ekki væri hægt að kæra synjun ríkisskattstjóra við framangreindum beiðnum. Var ábendingu komið á framfæri við Alþingi og fjármála- og efnahagsráðherra af þessu tilefni.

Með lögum nr. 98/2025, um breytingu á ýmsum lögum um skatta, tolla og gjöld (aðgerðir gegn peningabætti, viðurlög o.fl.), sem samþykkt voru á Alþingi 15. desember 2025, voru gerðar breytingar á lögum nr. 90/2003 í kjölfar álitsins. Með c-lið 20. gr. laganna var nýrri málsgrein bætt við 101. gr. laga nr. 90/2003 sem varð að 4. mgr. 101. gr. laganna. Eftir þessar breytingar er skattaðila heimilt að kæra ákvarðanir ríkisskattstjóra skv. 2. og 3. mgr. til yfirséttarnefndar. Liggur þannig fyrir að úr þeim meinbugum, sem athygli var vakin á með álitinu, hefur nú verið bætt.

Afstaða ríkisskattstjóra til endurupptöku máls og starfshættir í kærumálum.

Mál nr. F99/2021.

Í málinu tók umboðsmaður meðal annars til athugunar þá afstöðu ríkisskattstjóra að synjun um endurupptöku teldist ekki stjórnvaldsákvörðun og þar með væri synjunin ekki kæránleg. Laut sá hluti athugunarinnar sérstaklega að kæruleiðbeiningum í slíkum tilfellum. Varðaði athugunin jafnframt starfshætti og framgöngu ríkisskattstjóra í kærumálum, enda hafði vakið athygli að umsögn embættisins til yfirséttarnefndar í kærumáli bar heitið „kröfugerð“ og í henni var meðal annars „krafist“ frávísunar stjórnsýslukærunnar. Höfðu atriði þessi vakið athygli umboðsmanns við meðferð kvörtunar. Umboðsmaður komst samandregið að þeirri niðurstöðu að framanlýst afstaða ríkisskattstjóra varðandi synjun um endurupptöku hefði ekki verið í samræmi við lög, enda teldist slík synjun stjórnvaldsákvörðun og væri sem slík kæránleg til æðra stjórnvalds nema kveðið væri á um takmarkanir á kærurétti í lögum. Lýsti

umboðsmaður jafnframt hlutverki lægra settra stjórnvalda við meðferð kærumála en það felst í því að stuðla að því að mál séu leidd til lykta í samræmi við lög og réttar upplýsingar en ekki að koma í veg fyrir að mál fái efnislega skoðun. Það sé hlutverk æðra stjórnvaldsins að gæta til að mynda að því að kæruskilyrðum sé fullnægt. Benti umboðsmaður ríkisskattstjóra á að hafa þessi sjónarmið í huga og gera viðeigandi ráðstafanir til að tryggja að aðkoma þess að kærumálum yrði framvegis í betra samræmi við almennar reglur stjórnsýsluréttar og vandaða stjórnsýsluhætti.

Með bréfi í apríl upplýsti ríkisskattstjóri að við synjanir á endurupptöku máls samkvæmt 24. gr. stjórnsýslulaga væru nú gefnar út leiðbeiningar um kærueheimild til yfirséðanefndar. Þá yrði þess gætt að umsagnir ríkisskattstjóra í kærumálum yrðu í samræmi við hefðbundna framsetningu athugasemda eða ábendinga eftir því sem við ætti, sbr. þó tilgreindar undantekningar í lögum nr. 30/1992, um yfirséðanefnd.

Frumkvæðismál, sem lokið var árið 2025 með bréfi:

Samningsgerð sveitarfélags við aðila máls. Mál nr. F137/2023

Málsmeðferð sérfræðiteymis og undanþágunefndar. **Mál nr. F141/2023**

Gjaldtaka vegna HPV-bólusetninga. **Mál nr. F143/2023**

Athuginin hófst í kjölfar kvörtunar sem laut að gjaldtöku vegna bólusetningar gegn HPV í grunnskóla. Þótt ekki væri unnt að taka kvörtunina til meðferðar vakti þágildandi reglugerð athygli umboðsmanns. Í samskiptum við heilbrigðisráðuneytið kom fram að í einhverjum tilvikum hefði komið upp ákveðið ósamræmi eða frávik þar sem gjald hefði verið innheimt fyrir bólusetningar barna gegn HPV í andstöðu við ákvæði reglugerðarinnar. Í ljósi fyrirætlana heilbrigðisráðherra um fjármögnun bólusetninga drengja gegn HPV og sérstaks átaks landlæknis ákvað umboðsmaður að ljúka frumkvæðisathugun á gjaldtöku vegna HPV-bólusetninga barna á grunnskólaaldri. Áfram yrði þó fylgst með og brugðist við ef tilefni yrði til.

Starfsemi réttindagæslu fatlaðs fólks. **Mál nr. F148/2024**

Gjaldtaka Sorpu bs. **Mál nr. F151/2024**

Málið laut að gjaldskrá Sorpu bs. og heimtu gjalds fyrir meðhöndlun raf- og raf-eindatækjaúrgangs. Í svörum Sorpu bs. til umboðsmanns kom fram að mistök hefðu orðið til þess að í gjaldskránni hefði verið ætlast til þess að heimt væri gjald fyrir móttöku raf- og rafeindatækjaúrgangs, þrátt fyrir að í lögum nr. 55/2003, um meðhöndlun úrgangs, segði að söfnunarstöðvum bæri að taka við slíkum úrgangi gjaldfrjálst. Í kjölfar þess að upplýst var að samþykkt hefði verið að breyta gjaldskránni að þessu leyti lauk umboðsmaður athugun sinni.

Afgreiðslutími kvartana hjá Persónuvernd. **Mál nr. F153/2024**

Afgreiðsla Útlendingastofnunar á umsóknum um dvalarleyfi. **Mál nr. F156/2024**

Fjármál íbúa í íbúðakjarna. **Mál nr. F1/2025**

Málið var sprottið af umfjöllun í fjölmiðlum um að yfirráð yfir fjármunum íbúa í íbúðakjarna fyrir fatlað fólk væru enn hjá fyrrverandi forstöðumanni og ekki hefði reynst unnt að færa þau til nýs forstöðumanns. Af hálfu Reykjavíkurborgar var upplýst að athygli páverandi félags- og vinnumarkaðsráðuneytis hefði verið vakin á kerfislægum vanda að þessu leyti og ráðuneytið upplýst um að unnið væri að lausn. Ráðuneytið upplýsti umboðsmann um vinnu við lausn á umræddum vanda, meðal annars í samstarfi við fjármálafyrirtæki, og með vísan til þess að unnið væri að lausn málsins var athugun umboðsmanns lokið að svo stöddu.

Niðurgreiðsla brjóstaskimana. **Mál nr. F2/2025**

Í málinu var niðurgreiðsla brjóstaskimana tekin til skoðunar í kjölfar þess að fréttir bárust um að konur bæru ólíkan kostnað af slíkum skimunum eftir því hvort þær væru í áhættuhópi eða ekki. Meðal annars var óskað eftir skýringum á því hvaða forsendur væru fyrir því að niðurgreiða ekki skimun kvenna í áhættuhópi að sama marki og annarra. Í kjölfarið breytti heilbrigðisráðuneytið fyrirkomulaginu þannig að konur í áhættuhópum fá sömu niðurgreiðslu og hinar. Lauk umboðsmaður því athugun sinni.

Fyrirkomulag upplýsingagjafar um málefni sem snerta forseta Íslands.

Mál nr. F4/2025

Í málinu tók umboðsmaður til athugunar fyrirkomulag upplýsingagjafar um málefni sem snerta forseta Íslands, þ.m.t. hvaða reglur gilda um aðgang að dagskrá forseta Íslands í tilefni fréttar á vef Ríkisútvarpsins um að skrifstofa forseta hefði upplýst að dagskrá forseta yrði ekki afhent. Fram kom í svari skrifstofunnar að afgreiðsla hennar á upplýsingabeiðni hefði ekki verið fyllilega í samræmi við ákvæði upplýsingalaga nr. 140/2012. Með vísan til þess lauk umboðsmaður athugun sinni með þeirri ábendingu að framvegis yrði betur gætt að þessu.

Meðferðarheimilið Blönduhlíð sem starfrækt var á sjúkrahúsinu Vogu.

Mál nr. F5/2025

Umboðsmaður tók til athugunar fyrirkomulag og umfang aðgangstakmarkana gagnvart börnum sem vistuð voru á meðferðarheimilinu Blönduhlíð sem starfrækt var á sjúkrahúsinu Vogu. Tildrög athugunarinnar má rekja til slyss sem varð í mars þegar barn sem dvaldi á meðferðarheimilinu fór út um glugga á annarri hæð þess en þegar slysið varð voru innan við tveir mánuðir frá því að meðferðarheimilið hóf starfsemi í húsakynnum sjúkrahússins Vogs. Athugun umboðsmanns helgaðist öðrum þræði af því að kanna hvort úrræðið kynni að falla undir OPCAT-eftirlit embættisins. Svör frá Barna- og fjölskyldustofu leiddu í ljós að þegar hefði verið gripið til aðgerða til þess að hindra að börn gætu farið út um glugga meðferðarheimilisins og því sá umboðsmaður ekki ástæðu til þess að aðhafast frekar varðandi það atriði. Þá var það niðurstaða hennar að úrræðið félli undir OPCAT-eftirlit embættisins og yrði það því haft í huga við framkvæmd þess framvegis.

Langur afgreiðslutími umsókna um ríkisborgararétt. **Mál nr. F9/2025**

*Í málinu tók umboðsmaður til athugunar langan málsmeðferðartíma til athugunar í kjölfar kvörtunar sem barst henni. Langur málsmeðferðartími í málaflökknum hafði áður verið til umfjöllunar hjá umboðsmanni, sbr. **mál nr. F111/2022**, en þar taldi umboðsmaður, með vísan til þess árangurs sem hlaust af aðgerðum sem Útlendingastofnun og dómsmálaráðuneytið höfðu*

gripið til í því skyni að stytta málsmeðferðartímann, að ekki væri ástæða til að aðhafast frekar vegna málsins. Þar sem ráða mátti af fyrrgreindri kvörtun að málsmeðferðartími væri á ný kominn í fyrra horf leitaði umboðsmaður svara hjá Útlendingastofnun um ástæður þess. Í kjölfarið var óskað upplýsinga frá dómsmálaráðuneytinu um hvort og þá hvaða ráðagerðir væru uppi til að vinna bug á vandanum. Með vísan til svara Útlendingastofnunar og dómsmálaráðuneytisins var talið ljóst að tafirnar stöfuðu einkum af fjölgun umsókna. Með hliðsjón af þeim aðgerðum sem ætlunin var að grípa til í því skyni að stytta málsmeðferðartímann, taldi umboðsmaður ekki ástæðu til að aðhafast frekar vegna málsins að sinni. Áfram yrði þó fylgst með þróuninni hvað afgreiðslutíma umsókna um íslenskan ríkisborgararétt varðaði.

Eftirlit félags- og húsnæðismálaráðuneytisins með sjálfstæðum nefndum.

Mál nr. F12/2025

Frumkvæðismál sem hófust árið 2025 og voru enn til meðferðar um áramót:

Fyrirkomulag tilgreinds starfs hjá ráðuneyti. **Mál nr. F3/2025**

Áskilnaður um rafrænar umsóknir um opinber störf. **Mál nr. F6/2025**

Eftirlit Matvælastofnunar með dýravelferð. **Mál nr. F7/2025**

Breyting á fundargerðum Reykjavíkurborgar. **Mál nr. F8/2025**

Opnunartími stofnana. **Mál nr. F10/2025**

Óundirritaðar ákvarðanir. **Mál nr. F11/2025**

Almennt hæfi embættismanns. **Mál nr. F13/2025**

Umgjörð um hrákagrimur og notkun þeirra. **Mál nr. F14/2025**

Langur afgreiðslutími úrskurðarnefndar um upplýsingamál. **Mál nr. F15/2025**

5

Um hvað fjalla málin?

Auglýsingar um opinber störf

Auglýsing um opinbert starf felur í sér formlega og opinbera tilkynningu um að stjórnvaldið hafi hafið sérstakt stjórnsýslumál sem miði að því að ráða í starfið. Að baki skyldu til að auglýsa opinber störf búa annars vegar sjónarmið um jafnræði borgaranna á þá leið að veita beri öllum þeim er áhuga kunna að hafa tækifæri á að sækja um opinbert starf. Hins vegar er litið svo á að með því sé stuðlað að því að ríkið eigi betri kost á færum og hæfum umsækjendum. Almennt eiga menn að geta treyst auglýstum fresti sem stjórnvöld setja borgurunum til að sækja um ákveðna fyrirgreiðslu eða önnur réttindi lögum samkvæmt. Sé sá frestur fortakslaus markar hann það tímabil sem borgarinn getur lagt fram slíka umsókn.

Í máli nr. 12937/2024 var talið að sú málsmeðferð Fjarskiptastofu að taka fjölmargar starfsumsóknir sem bárust eftir auglýstan umsóknarfrest til efnislegrar meðferðar, án þess að framlengja frestinn með nýrri auglýsingu, hefði ekki verið í samræmi við lög.

Ráðningar opinberra starfsmanna

Mál sem tengjast opinberum starfsmönnum voru áberandi líkt og fyrri ár. Flest þeirra lutu með einum eða öðrum hætti að ráðningum í opinber störf og þá að efnislegu mati á hæfni þeirra sem ráðnir voru eða öðrum atriðum í ráðningarferlinu. Það leiðir af eðli eftirlits umboðsmanns að það er ekki verkefni hennar að endurmeta sjálfstætt hvern hafi átt að ráða í tiltekið starf heldur að leggja mat á hvort málsmeðferð og ákvörðun stjórnvalds hafi verið í samræmi við lög. Þar undir fellur t.d. athugun á því hvort fylgt hafi verið réttum málsmeðferðarreglum, hvort mat stjórnvalds á umsækjendum hafi byggst á fullnægjandi upplýsingum, hvort málefnaleg og lögmæt sjónarmið hafi verið lögð til grundvallar ákvörðun og mati stjórnvaldsins og ályktanir þess ekki verið bersýnilega óforsvaranlegar miðað við fyrirliggjandi gögn málsins. Hafi stjórnvald aflað sér fullnægjandi upplýsinga til þess að geta lagt mat á hvernig einstakir umsækjendur falla að þeim málefnalegu sjónarmiðum sem ákvörðun byggist á og sýnt fram á að heildstæður samanburður

hafi farið fram í ljósi þeirra hefur umboðsmaður almennt talið að stjórnvaldið njóti töluverðs svigrúms við mat á því hvaða umsækjandi sé hæfastur til að gegna starfinu. Við slíkar aðstæður eru að jafnaði heldur ekki forsendur fyrir umboðsmann til að gera athugasemdir við mat stjórnvalds á því hvaða umsækjandi hafi verið hæfastur eða ákvörðun þess um ráðningu í starfið. Þannig horfði meðal annars við í **málum nr. 12901/2024, 22/2025 og 174/2025.**

Ákvarðanir um ráðningu opinberra starfsmanna teljast til stjórnvaldsákvarðana í merkingu stjórnsýslulaga. Eftir að stjórnvaldsákvörðun hefur verið tekin og birt aðila máls er hún bindandi fyrir hann og stjórnvaldið sem tók ákvörðunina. Stjórnvöldum kann þó að vera heimilt að afturkalla stjórnvaldsákvarðanir við vissar aðstæður, ýmist á grundvelli lögfestra eða óskráðra reglna. Líkt og fram kemur í 25. gr. stjórnsýslulaga getur stjórnvald að eigin frumkvæði afturkallað ákvörðun sína, sem tilkynnt hefur verið aðila máls, þegar það er ekki til tjóns fyrir aðila eða ákvörðun er ógildanleg. Sé um ráðningu í starf að ræða er því ljóst að almennt verður heimild til afturköllunar að byggjast á síðara skilyrðinu, það er að ákvörðun teljist ógildanleg.

Í máli nr. 12958/2024 var kvartað yfir ákvörðun um að hætta við ráðningu í starf deildarstjóra tómstundamiðstöðvar við grunnskóla í Hafnarfirði á þeirri forsendu að enginn umsækjandi væri hæfur til að gegna því. Var sá sem kvartaði til umboðsmanns á meðal umsækjenda um starfið og hafði hann áður þegið boð um það. Af hálfu sveitarfélagsins var byggt á því að um hefði verið að ræða afturköllun á ógildanlegri stjórnvaldsákvörðun þar sem umsækjandinn hefði ekki fullnægt þeim hæfniskröfum sem gerðar hefðu verið, þar á meðal kröfu um menntun. Í auglýsingu um starfið var tilgreind sú menntunarkrafa að viðkomandi hefði bakkalár háskólapróf, svo sem á sviði uppeldis- og menntunarfræða, tómstundafræði „eða annað háskólanám sem nýtist í starfi“. Fyrir lá að umsækjandinn var með bakkalárpróf í stjórnmálafræði. Umboðsmaður taldi ekki unnt að fallast á að umsækjendur um starfið hefðu mátt vænta þess að með auglýsingunni væri þess krafist að umsækjendur hefðu lokið bakkalárnámi sem teldist „sambærilegt“ námi á sviði uppeldis- og menntunarfræði. Þvert á móti hefði orðalag auglýsingarinnar gefið til kynna að einstaklingar með bakkalárpróf á öðrum sviðum kæmu til greina, svo lengi sem námið nýttist í starfinu. Viðkomandi hefði sótt um starfið á þessum grundvelli og ekki yrði annað ráðið en að mat hefði farið fram á hæfni hans til að gegna starfinu, þar á meðal á menntun hans auk reynslu, og niðurstaða þess mats verið sú að hann fullnægði þeim kröfum sem hefðu komið fram í auglýsingu starfsins. Taldi umboðsmaður ekki hægt að fallast á að skilyrði hefðu verið til þess að afturkalla ráðninguna á þessum grundvelli.

Starfslok og breytingar á opinberum störfum

Umboðsmanni berast reglulega kvartanir þar sem opinberir starfsmenn leita til embættisins í kjölfar þess að þeim er sagt upp störfum eða starf lagt niður í tilefni af hagræðingu í rekstri eða skipulagsbreytingum. Mat stjórnvalds á því hvort og þá hvaða nánari skipulagsbreytinga er þörf í þágu tiltekins málefnalegs markmiðs, svo sem hagræðingar, sætir ekki öðrum takmörkunum en þeim að aðgerðir sem gripið er til verða að vera í samræmi við gildandi lög og óskráðar meginreglur stjórnsýsluréttarins. Þegar komist er að þeirri niðurstöðu að fækkun starfsfólks sé nauðsynlegur liður í að ná fram sparnaði eða hagræðingu í rekstri stofnunar verður að ákveða hverjum eigi að segja upp í því skyni. Í lögum um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins er ekki að finna nánari fyrirmæli um hvað eigi að ráða slíkri ákvörðun og er hún því að meginstefnu komin undir mati forstöðumanns sem takmarkast þó af almennum reglum stjórnsýsluréttar. Verður valið því meðal annars að vera byggt á málefnalegum sjónarmiðum. Hefur almennt verið talið heimilt að byggja á sjónarmiðum á borð við starfsreynslu og þekkingu á viðkomandi sviði, svo og hæfni starfsmanna að öðru leyti, afköstum, árangri í starfi, forgangsriðun verkefna, fjárhagslegri stöðu verkefna og faglegum ávinningi. Í **máli nr. 12810/2025** var til að mynda talið að mat stofnunar á reynslu og þekkingu starfsmanns, sem og huglægum þáttum, hefði verið byggt á málefnalegum sjónarmiðum, en það væri ekki hlutverk umboðsmanns að endurmeta grundvöll og forsendur hæfnismatsins.

Úrræði sem forstöðumönnum eru tiltæk gagnvart starfsmönnum þegar breytingar eru gerðar á skipulagi og starfsháttum hjá hinu opinbera geta verið misjafnlega íþyngjandi gagnvart starfsmönnum. Í samræmi við meðalhófsreglu stjórnsýsluréttar verða stjórnvöld því að taka til skoðunar hvort nauðsynlegt sé að leysa starfsmann að fullu frá störfum í tilefni af skipulagsbreytingum eða hvort unnt sé að beita vægara úrræði eins og að breyta störfum hans og verksviði þannig að hann fái ný viðgangsefni sem telja má honum samboðin. Af þessum ástæðum hefur meðal annars verið talið að þegar forsendur sem lágu til grundvallar vinnusambandi í upphafi breytast hafi forstöðumenn ákveðið svigrúm til að breyta einhliða verkefnum starfsmanna án þess að nauðsynlegt sé að segja ráðningarsamningi upp. Opinber starfsmaður getur því ekki vænst þess að eðli og inntak þeirra verkefna sem honum er falið að leysa haldist með öllu óbreytt út starfstíma hans.

Í máli nr. 12905/2024 var kvartað yfir breytingum á starfi og að þær hefðu í reynd falið í sér að starfið væri lagt niður með tilheyrandi biðlaunarétti. Af hálfu umboðsmanns var vísað til þess að ekkert hefði komið fram sem benti til þess að skipulagsbreytingarnar hefðu verið gerðar af ástæðum sem vörðuðu viðkomandi persónulega, þ.m.t. starfshæfni eða frammistöðu í starfi. Varð því ekki annað séð en að málefnalegar ástæður hefðu legið að baki þeim í heild sinni. Þá jafngiltu breytingarnar ekki ákvörðun um uppsögn og lausn úr starfi og hefðu ekki gengið lengra en heimilt væri samkvæmt lögum um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. Þá hefði heldur ekki verið brotið gegn meðalhófsreglu.

Sé niðurstaða forstöðumanns sú að rétt sé að binda enda á ráðningarsamband ber að hafa í huga að þær reglur sem gilda um starfslok opinberra starfsmanna gera greinarmun á þeirri málsmeðferð sem ber að viðhafa eftir því hvort rekja megi ástæður uppsagnar til starfsmannsins sjálfs eða málefnalegra sjónarmiða um önnur atvik, svo sem skipulagsbreytinga. Vegna þessa greinarmunar er mikilvægt að upplýsingar um helstu forsendur ákvörðunar liggi fyrir.

Í máli nr. 12684/2024 kvartaði A yfir uppsögn úr starfi hjá framhaldsskóla á meðan hún var í veikindaleyfi. Taldi hún uppsögnina ólögmeta, meðal annars vegna þess að henni barst aldrei uppsagnarbréf frá skólanum. Af skýringum framhaldsskólans til umboðsmanns varð ekki annað ráðið en að skólinn liti svo á að A hefði sjálf ákveðið að hætta störfum þótt hún hefði ekki beint sérstakri tilkynningu um það til skólans. Ljóst var að enginn skriflegur gerningur lá fyrir, hvorki tilkynning né samkomulag, þar sem fram kom með skýrum hætti hvenær ráðningarsambandi A og framhaldsskólans lauk og af hvaða ástæðu. Að mati umboðsmanns lék verulegur vafi á um með hvaða hætti starsflok A við skólann bar að og ekki hafði komið fram að önnur skrifleg gögn lægju fyrir um starfslokinn sem hefðu þýðingu. Af þeim sökum var talið að skólinn yrði að bera hallann af þessu, enda hefði hann ekki sýnt fram á að undirbúningur og úrlausn málsins hefði verið í samræmi við þá lögboðnu málsmeðferð sem ætlað væri að tryggja réttaröryggi ríkisstarfsmanna við ákvörðunartöku um starfslok þeirra. Var niðurstaða umboðsmanns að ekki hefði verið sýnt fram á að staðið hefði verið að starfslokum A með lögmætum hætti.

Aðgangur að gögnum

Í þeim málum sem berast umboðsmanni sér þess stundum stað að beiðnum um upplýsingar og gögn sé synjað án þess að slíkt byggist á fullnægjandi laga-grundvelli og oft án vísunar til viðeigandi lagareglna. Þegar stjórnvaldi berst beiðni um aðgang að gögnum ber í samræmi við lögmætisreglu íslensks réttar að fella slíkt mál í viðeigandi farveg samkvæmt lögum. Sé ekki sérstaklega mælt fyrir um annað í lögum falla slíkar beiðnir nær undantekningarlaust undir gildissvið annaðhvort stjórnsýslulaga eða upplýsingalaga. Því er nauðsynlegt fyrir stjórnvöld að taka afstöðu til þess hvaða lagareglur eigi við um beiðnir um aðgang að gögnum svo að þær séu lagðar í réttan lagalegan farveg, sjá ábendingu í **máli nr. 13051/2024**. Þá má nefna **mál nr. F4/2025** þar sem skrifstofa forseta Íslands hafði synjað fjölmiðli um aðgang að dagskrá forseta án þess að tilgreina á hvaða grundvelli synjunin var byggð. Þá nægir almennt ekki fyrir stjórnvöld að synja um aðgang að gögnum einungis með vísan til vinnureglu án þess að slík sjónarmið eigi sér nægilega stoð í lögum, en slíkra sjónarmiða hefur gætt í málum sem umboðsmaður hefur haft til meðferðar.

Í málum nr. 497/2025 og 527/2025 var um að ræða tvær kvartanir yfir synjun nefndar um eftirlit með lögreglu um aðgang að gögnum tveggja mála. Hafði nefndin upplýst þann sem leitaði til umboðsmanns um að hún afhenti ekki gögn sem stöfuðu frá lögregluembættum eða öðrum, en benti á að hann gæti óskað þeirra frá tilgreindum lögreglustjóra. Í tilefni af fyrirspurn umboðsmanns var upplýst að synjunin hefði verið afturkölluð og að beiðnirnar yrðu afgreiddar á nýjan leik.

Það leiðir af stjórnsýslulögum að aðili stjórnsýslumáls á rétt á aðgangi að öllum gögnum málsins nema sá réttur sæti takmörkunum samkvæmt lögnum, til að mynda ef hagsmunir hans af því að notfæra sér vitneskju úr þeim þykja eiga að víkja fyrir mun ríkari almanna- eða einkahagsmunum. Ber stjórnvöldum í þeim tilvikum að leggja mat á þau andstæðu sjónarmið sem uppi eru í hverju máli og þá vegna einstakra gagna.

Ákvörðun stjórnvalds um að ráða einstakling í opinbert starf er stjórnvaldsákvörðun í skilningi stjórnsýslulaga. Um upplýsingarétt umsækjanda í ráðningarmálum fer því eftir sömu reglum og almennt gilda um upplýsingarétt aðila stjórnsýslumáls.

Í máli nr. 12937/2024 var kvartað yfir synjun Fjarskiptastofu á beiðni umsækjanda um afrit af tilteknum gögnum ráðningarmálsins. Ekki varð annað séð en að það hagsmunamat sem stofnunin sagði hafa farið fram, þótt það hefði ekki verið skjalfest, hefði verið reist á almennri og fortakslausri afstöðu þess efnis að almanna- og einkahagsmunir annarra umsækjenda væru ríkari en hagsmunir viðkomandi af því að notfæra sér vitneskju úr umsóknargögnum þeirra, sem ekki væri í samræmi við fyrirmæli stjórnsýslulaga. Vegna sjónarmiða Fjarskiptastofu um persónuvernd og tilvísunar til meginreglna um vinnslu persónuupplýsinga vakti umboðsmaður athygli á því að persónuverndarlöggjöfin takmarkaði ekki þann rétt til aðgangs að gögnum sem mælt er fyrir um í stjórnsýslulögum. Þá yrði ekki heldur litið fram hjá því að ákvæði stjórnsýslulaga um rétt aðila til aðgangs að gögnum hefðu að geyma sjálfstæðar heimildir fyrir vinnslu persónuupplýsinga til að fullnægja þeirri lagaskyldu sem hvíldi á stjórnvöldum og við beitingu þess opinbera valds sem stjórnvöld færu með við slíkar aðstæður. Féllu stjórnsýslulögin þar með undir heimildir fyrir vinnslu persónuupplýsinga sem mælt væri fyrir um í lögum, auk samsvarandi ákvæða persónuverndarreglugerðar Evrópuþingsins og ráðsins (ESB) 2016/679 sem vísað væri til í lögum. Taldi umboðsmaður því að ákvörðun um afhendingu gagnanna hefði að þessu leyti ekki byggst á réttum lagagrundvelli.

Þá er rétt að minna á að ákvörðun stjórnvalds um að synja málsaðila um aðgang að gögnum máls eða takmarka hann að nokkru leyti skal tilkynnt aðila og rökstudd í samræmi við V. kafla stjórnsýslulaga, sbr. 1. mgr. 19. gr. laganna. Jafnframt ber stjórnvaldi að gæta að leiðbeiningarskyldu sinni samkvæmt 2. mgr. 20. gr. stjórnsýslulaga.

Í máli nr. 12937/2024 taldi umboðsmaður að Fjarskiptastofa hefði ekki gætt að skyldu sinni til að leiðbeina umækjandum um heimild til þess að fá ákvörðun um synjun um afhendingu gagnanna rökstudda. Þá gerði umboðsmaður athugasemd við að ekki yrði séð að upplýsingar um helstu forsendur ákvörðunarinnar hefðu verið skráðar í samræmi við 27. gr. upplýsingalaga nr. 140/2012.

Valdmörk og valdframsal

Með valdbærni er átt við að stjórnvald sé að lögum hið rétta stjórnvald til að fjalla um ákveðið mál. Gangi stjórnvald inn á verksvið annars stjórnvalds eða sé ekki rétt staðið að valdframsali er um valdþurrð að ræða sem almennt er talinn verulegur annmarki sem leiðir til þess að ákvörðun sé ógildanleg. Þá getur einnig þurft að huga að valdmörkum innan einstakra stjórnvalda, en forstöðumenn ríkisstofnana hafa almennt ríka heimild til að fela starfsmönnum tiltekin verkefni sem grundvallast þá af almennum stjórnunarrétti þeirra. Feli forstöðumaður stofnunar starfsmanni að taka stjórnvaldsákvörðanir fyrir hönd stofnunarinnar er það almennt heimilt án sérstakrar lagaheimildar. Þegar löggjafinn hefur hins vegar tekið afstöðu til þess hvernig verkaskipting skuli ákveðin innan stjórnvalds eða hvernig skuli standa að henni er stjórnvaldið hins vegar bundið af þeim fyrirmælum. Þetta á einkum við um sveitarfélög sem eru í reynd eitt stjórnvald, en í sveitarstjórnarlögum eru fyrirmæli um hvernig skuli standa að framsali á valdi til fullnaðarafgreiðslu mála. Hafi slíkt framsal ekki farið fram er meginreglan sú að tillögur og ályktanir nefnda og ráða sveitarstjórnar teljist aðeins tillögur til sveitarstjórnarinnar.

Í máli nr. 12250/2023 hafði úrskurðarnefnd velferðarmála framsent áfrýjunarnefnd velferðarráðs Reykjavíkurborgar stjórnsýslukæru í stað þess að taka hana til umfjöllunar, enda bæri að beina kærunni þangað áður en leitað yrði til úrskurðarnefndarinnar. Laut kæran að ákvörðun sveitarfélagsins um að hætta stuðningsþjónustu við málsaðila. Umboðsmaður taldi að aðferð Reykjavíkurborgar við að framselja vald til ákvörðunartöku um stuðningsþjónustu væri ekki í samræmi við sveitarstjórnarlög og yrði því að leggja til grundvallar að hvorki starfsmaður velferðarsviðs né áfrýjunarnefnd velferðarráðs hefði verið bær til þess að taka ákvörðun í málinu. Við meðferð málsins gekk úrskurðarnefndin hins vegar út frá því að starfsmenn velferðarsviðs Reykjavíkurborgar hefðu haft heimild til töku ákvörðunar í málinu. Umboðsmaður tók fram að þegar stjórnvald á kærustigi teldi úrlausn stjórnsýslukæru heyra undir annað stjórnvald gæti verið rétt að framsenda málið þar til bæru stjórnvaldi eða vísa því heim til nýrrar meðferðar. Samhliða því væri þó skylt að ljúka því með því að taka stjórnvaldsákvörðun um frávísun þess nema þegar augljóst væri að málið félli ekki undir verksvið stjórnvaldsins. Taldi umboðsmaður að úrskurðarnefndin hefði ekki lagt málið í réttan lagalegan farveg sem hefði leitt til þess að málsaðilinn naut ekki þess réttaröryggis sem lög gerðu ráð fyrir. Þá hefði framsending á kærunni, án þess að ganga úr skugga um grundvöll þeirrar ákvörðunar sem hún beindist að, ein og sér ekki verið í samræmi við þær rannsóknarskyldur sem hvíldu á nefndinni og eftirlits- og öryggishlutverk hennar.

Valdframsal til annars ríkis

Í 21. gr. stjórnarskrárinnar er fjallað um heimild framkvæmdarvaldsins til þess að gera samninga við önnur ríki og þau tilvik þar sem samþykki Alþingis er áskilið. Er stjórnarskráin að öðru leyti þögul um heimild Alþingis til þess að framselja ríkisvald til fjölbjóðlegra stofnana eða annars ríkis. Mat á því hvort og þá að hvaða marki slíkt valdframsal sé heimilt lýtur að reglum stjórnskipunarréttarins og þá einkum hvort gengið sé svo langt að farið sé í bága við 2. gr. stjórnarskrárinnar um þrískiptingu ríkisvaldsins. Teljist slíkt valdframsal heimilt er þó ljóst að það verður að byggjast á lögum. Sem dæmi má nefna þágildandi 10. mgr. 20. gr. laga nr. 80/2016, um útlendinga, þar sem veitt var heimild til þess að fela utanríkisþjónustu annars ríkis sem tekur þátt í Schengen-samstarfinu að verða við og hafna umsókn um vegabréfsáritun (sjá nú 10. gr. laga nr. 37/2026, um vegabréfsáritanir).

Í máli nr. 12657/2024 var kvartað yfir synjun sænska sendiráðsins í Havana á umsókn kúbversks ríkisborgara um vegabréfsáritun til Íslands. Byggðist synjun sendiráðsins á samningi Svíþjóðar og Íslands um fyrirvar við útgáfu vegabréfsáritana. Að virtum lagagrundvelli málsins taldi umboðsmaður að líta yrði svo á að með fyrirvarssamningnum hefði sænskum yfirvöldum verið falin fullnaðarafgreiðsla á umsóknum um vegabréfsáritanir til Íslands frá Kúbu. Taldi umboðsmaður því ekki efni til að gera athugasemdir við framsal valds til töku ákvörðunarinnar eða þá afstöðu íslenskra stjórnvalda að um málskotsrétt færi eftir lögum þess ríkis sem færi með fyrirvar vegabréfsáritana fyrir Íslands hönd.

Því skal haldið til haga að athugun umboðsmanns í málinu var afmörkuð við það hvort staðið hefði verið að framsali valds til töku ákvörðunarinnar í samræmi við þá lagaheimild sem reyndi á í málinu og þá hvort í framsalinu hefði falist fullnaðarafgreiðsla málsins. Þótt ekki hafi verið tekin afstaða til stjórnskipulegs gildis lagaheimildarinnar sem slíkrar vekur málið upp spurningar um svigrúm löggjafans að þessu leyti.

Úrskurðarskylda æðri stjórnvalda

Þegar æðra stjórnvaldi berst kæra sem uppfyllir kæruskilyrði og þær formkröfur sem eftir atvikum eru gerðar í lögum ber stjórnvaldinu að endurskoða hina kærðu ákvörðun í formi efnisúrskurðar, til að mynda um að hvort staðfesta beri hina kærðu ákvörðun eða hvort hana beri að ógilda að hluta eða öllu leyti. Hins vegar er unnt að ljúka máli með frávísun ef stjórnsýslukæra fullnægir ekki kæruskilyrðum, til að mynda ef kærán berst ekki innan kærufrests eða ef kærandi er ekki talinn eiga lögvarða hagsmuni af úrlausn málsins.

Í máli nr. 12549/2024 var kvartað yfir úrskurði úrskurðarnefndar velferðarmála þar sem vísað var frá kæru vegna ákvörðunar Vinnumálastofnunar um að viðkomandi skyldi endurgreiða ofgreiddar atvinnuleysisbætur að viðbættu álagi. Var kærinni vísað frá á þeim forsendum að ekki yrði séð að ágreiningur væri til staðar í málinu þar sem ákvörðun um að leggja álag á kröfuna hefði verið afturkölluð og það endurgreitt. Umboðsmaður vísaði til þess að upphaflegt erindi málsaðilans virtist eingöngu hafa lotið að álaginu sem slíku. Við meðferð kærumálsins hefði hann hins vegar komið á framfæri athugasemdum við nefndina sem bentu til þess að kæran lyti jafnframt að undirliggjandi ákvörðun Vinnumálastofnunar um ofgreiðslu atvinnuleysisbótanna. Þar sem ekki varð annað séð en að athugasemdirnar lytu að efni sem heyrði almennt undir valdsvið nefndarinnar, og með vísan til þess að kæruskilyrði virtust að öðru leyti uppfyllt, taldi umboðsmaður að úrskurðarnefndin hefði ekki fullnægt úrskurðarskyldu sinni að þessu leyti og umræddur úrskurður því ekki verið í samræmi við lög.

Í máli nr. 12947/2024 hafði barnaverndarþjónusta kveðið upp úrskurð um að fella úr gildi fóstursamning og sá úrskurður verið kærður til úrskurðarnefndar velferðarmála. Var kærinni vísað frá nefndinni á þeim forsendum að kæruheimild til nefndarinnar lyti einungis að ágreiningi um fullgilda fóstursamninga, en enginn lögformlegur fóstursamningur lægi fyrir í málinu heldur einungis drög að slíkum samningi. Umboðsmaður taldi ljóst að barnaverndarþjónustan hefði lagt málið í þann lagalega farveg að kveða upp úrskurð um að binda enda á réttarsamband hennar og málsaðila og þar með þau réttindi og skyldur sem í því fólust. Ekki lægi annað fyrir en að kæran hefði borist innan kærufrests og uppfyllt þær formkröfur sem væru gerðar til hennar. Væri það mat úrskurðarnefndarinnar að ekki hefði komist á fullgildur fóstursamningur milli aðila yrði ekki annað ráðið en að litið væri svo á að úrskurður barnaverndarþjónustunnar hefði verið kveðinn upp á röngum lagagrundvelli, sem almennt væri talinn efnislegur annmarki sem gæti leitt til ógildis eða ógildingar ákvörðunar. Því yrði að telja að nefndin hefði verið bær til þess að taka afstöðu til þess hvort úrskurður barnaverndarþjónustunnar hefði að þessu leyti verið kveðinn upp á réttum lagagrundvelli og þá eftir atvikum ógilda hann og vísa málinu til nýrrar meðferðar.

Almannatryggingar

Sem fyrr voru mál sem lutu að almannatryggingum af ýmsum toga. Má nefna örorkulífeyri, ellilífeyri, greiðsluþátttöku úr sjúkratryggingum og bætur til félagslegrar aðstoðar sem greiddar eru af Tryggingastofnun, svo sem heimilisuppbót og endurhæfingarlífeyri.

Umboðsmaður hefur áréttað í málum sem lúta að því hvort einstaklingur eigi rétt á tiltekinni greiðslu eða endurgreiðslu að um sé að ræða matskennda stjórnvaldsákvörðun sem meðal annars er byggð á læknisfræðilegu mati. Í slíkum málum lýtur athugun umboðsmanns fyrst og fremst að því hvort málsmeðferð og ákvörðun stjórnvalds hafi verið í samræmi við lög og þá einkum hvort matið hafi byggst á fullnægjandi upplýsingum og hvort þær ályktanir sem dregnar hafi verið af fyrirbyggjandi gögnum og upplýsingum séu ekki bersýnlega óforsvaranlegar. Athugun umboðsmanns felur því ekki í sér að nýtt eða sjálfstætt mat sé lagt á málið, enda ekki hlutverk umboðsmanns að leggja til grundvallar eigið mat á því hvert efni ákvörðunar hefði átt að vera. Þegar stjórnvaldi hefur með lögum verið fengið sérfræðilegt mat, til dæmis um læknisfræðileg atriði, er umboðsmaður við athugun sína því ekki í sömu stöðu og þau stjórnvöld sem hafa tekið ákvörðunina. Stafar það meðal annars af því að læknisfræðilegt mat er háð mati sérfræðings sem hefur aflað sér nauðsynlegrar þekkingar og reynslu á sínu sviði.

Skattar og gjöld

Málaflokkur skatta og gjalda var fjölbreyttur í starfsemi umboðsmanns, þótt hlutfallslega flestar kvartanir þar að lútandi hafi sem fyrr varðað álagningu stöðubrotsgjalda í Reykjavík. Vörðuðu kvartanirnar meðal annars höfnun á skráningu sjóðs í almannaheillaskrá, sbr. **mál nr. 12870/2024**, sekt vegna síðbúinna skila ársreiknings, sbr. **mál nr. 12729/2024**, og beiðni um undanþágu frá greiðslu tryggingagjalds, sbr. **mál nr. 66/2025**.

Styrkveitingar

Í máli nr. 12682/2024 kvartaði þrotabú yfir ákvörðun úthlutunarnefndar um stuðning við einkarekna fjölmiðla um að synja því um rekstrarstuðning. Þar sem þrotabúið uppfyllti hvorki skilyrði laga til að hljóta rekstrarstuðning á umsóknardegi né þann dag sem úthlutunarnefndin tók ákvörðunina taldi umboðsmaður ekki tilefni til að gera athugasemdir við niðurstöðu nefndarinnar.

Landbúnaður

Lagareglur um umgang og beit búfjár komu til athugunar umboðsmanns á árinu, en áður hafði umboðsmaður árið 2022 í **máli nr. 11167/2021** fjallað um samspil laga um búfjárhald og laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl., með tilliti til réttar umráðamanns lands til þess að leita til sveitarstjórnar og eftir atvikum lögreglustjóra vegna ágangsfjár.

Í máli nr. 12512/2023 var kvartað yfir úrskurði dómsmálaráðuneytisins sem staðfesti ákvörðun lögreglustjórans á Austurlandi um að synja beiðni um að smala búfé úr tileknu landi. Í kvörtuninni var einkum byggt á því að niðurstaðan væri röng, enda hvíldi skylda á lögreglustjóranum til að smala fénu. Umboðsmaður taldi ekki efni til að leggja til grundvallar að það mat lögreglustjórans að ekki væri unnt að fullyrða að sveitarfélagið sinni ekki skyldum sínum, hefði brotið í bága við lög, en beiðni um smölun hafði verið í farvegi hjá sveitarfélaginu og málið þar með í virkri vinnslu. Væru því ekki forsendur til að gera athugasemdir við niðurstöðu ráðuneytisins, þótt það hefði almennt verið í betra samræmi við rannsóknarreglu stjórnarsýslulaga ef af hálfu lögreglustjóra hefði verið óskað eftir frekari upplýsingum um meðferð málsins, til að mynda hvort fyrir lægi hvenær til stæði að afgreiða umrædda beiðni í málinu.

Málið varð umboðsmanni hins vegar tilefni til að vekja athygli dómsmálaráðherra, atvinnuvegaráðherra og samgöngu- og sveitarstjórnarráðherra á almennri framkvæmd þessara mála. Var þar bent á að huga yrði að því hvort tiltekið ákvæði laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. þjónaði tilgangi sínum í samræmi við þann löggjafarvilja sem lægi að baki og þar með hvort tryggt væri að framkvæmdin væri í samræmi við hann.

Gjafsókn

Nokkuð var um að leitað væri til umboðsmanns vegna synjunar dómsmálaráðuneytisins á beiðni um gjafsókn.

Í máli nr. 474/2025 bar svo við að dómsmálaráðuneytið hafði synjað gjafsóknarbeiðni sem tilkomin var vegna máls sem umsækjandi hugðist höfða gegn íslenska ríkinu vegna vistunar hans á öryggisdeild í Fangelsinu Litla-Hrauni og meðferðar hans í fangelsinu. Var beiðninni hafnað þar sem gjafsóknarnefnd mælti ekki með gjafsókn á þeim grundvelli að ekki væri nægilegt tilefni til málshöfðunar af hálfu umsækjandans. Var í umsögn nefndarinnar vísað til þess að umboðsmaður Alþingis hefði í máli nr. F140/2023 fjallað um mál viðkomandi og komist að þeirri niðurstöðu að ekki væri tilefni til að gera athugasemdir við framkvæmd Fangelsismálastofnunar. Í tilefni af fyrirspurn umboðsmanns tilkynnti ráðuneytið að það hygðist endurupptaka málið.

Lögreglu- og sakamál

Mörg þeirra kvörtunarmála sem beinast að lögreglu og ákærvaldi lúta að rannsókn sakamála og þá einkum ákvörðunum um að ekki þyki efni til að hefja slíka rannsókn, henni sé hætt eða mál felld niður að henni lokinni.

Í máli nr. 12702/2024 var kvartað yfir því að ríkissaksóknari hefði staðfest ákvörðun héraðssaksóknara um að fella niður sakamál sprottið af kærui kynferðisbroti. Laut kvörtunin að því að við staðfestingu ákvörðunarinnar hefði ríkissaksóknari ekki haft tiltekið gagn undir höndum. Umboðsmaður taldi sig ekki, að teknu tilliti til svigrúms ríkissaksóknara til mats og gagna málsins, hafa forsendur til að gera athugasemdir við niðurstöðu hans. Þó varð athugun málsins umboðsmanni tilefni til að rita ríkissaksóknara ábendingu um að ástæða væri fyrir hann til að vekja athygli lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu á misbresti á skjalavörslu við rannsókn málsins. Þá var tekið undir aðfinnslur ríkissaksóknara við rannsókn málsins en þær lutu að því hve langur tími leið frá skýrslutöku brotþola uns tekin var skýrsla af sakborningi, svo og því að ekki hefði verið framkvæmd vettvangsrannsókn. Að síðustu var tekið undir það, sem fram hafði komið af hálfu ríkissaksóknara, að betur hefði farið á því að hann hefði aflað þess gagns, sem kvörtunin laut að.

Sektargerðir lögreglu komu jafnframt til athugunar í tveimur málum sem voru tekin til endurskoðunar í kjölfar fyrirspurna umboðsmanns, nánar tiltekið **máli nr. 13036/2024** og **máli nr. 239/2025**.

Nefnd um eftirlit með lögreglu

Kvörtunum yfir framgöngu og starfsháttum lögreglu þarf almennt að beina til nefndar um eftirlit með lögreglu áður en þær koma til kasta umboðsmanns. Nefndin fellur undir eftirlit umboðsmanns eins og önnur stjórnvöld. Málsmeðferð hennar og niðurstöður geta því komið til athugunar umboðsmanns.

Í máli nr. 428/2025 sem varðaði kvörtun í tilefni af eftirliti lögreglu með mögulegum ölvunarakstri gerði umboðsmaður athugasemdir við það að í afgreiðslu nefndar um eftirlit með lögreglu var ekkert vikið að meginsjónarmiðum í kvörtun þess sem hafði leitað til nefndarinnar þegar nefndin leysti úr málinu.

Fullnusta refsinga

Eftirlit umboðsmanns með fullnustu refsinga fer fram á grundvelli kvartana, eftirliti með aðstæðum frelsissviptra (OPCAT-eftirlits) og að eigin frumkvæði umboðsmanns. Er þar um að ræða kvartanir af ýmsum toga vegna bæði einstakra ákvarðana stjórnvalda og aðbúnaðar frelsissviptra. Var þannig til að mynda kvartað yfir skerðingu á opnunartíma reykaðstöðu, takmörkunum á heimsóknum til fanga og óþægilegum rúmdýnum. Þær kvartanir sem umboðsmanni berast á þessu sviði eru hins vegar oft því marki brenndar að ekki hefur áður verið leitað til yfirvalda fangelsismála með stjórnsýslukæru, kvörtun eða athugasemdir áður en leitað er til umboðsmanns. Er aðilunum þá leiðbeint um að tæma þau réttarúrræði áður en leitað er til umboðsmanns. Allar kvartanir á þessu málefnasviði eru þó engu að síður yfirfarnar og skráðar með tilliti til heimildar umboðsmanns til að taka mál til meðferðar að eigin frumkvæði og í tengslum við eftirlit umboðsmanns með aðstæðum frelsissviptra (OPCAT-eftirlit). Að auki berast umboðsmanni einnig ýmsar ábendingar um málefni fanga með öðrum hætti.

Áður en refsing er fullnustuð getur reynt á það hvort reglur um fyrningu hennar standi því í vegi. Hafi refsing falið í sér sviptingu réttinda kann sömuleiðis að reyna á reglur um endurveitingu þeirra. Umboðsmaður lauk tveimur slíkum málum á árinu.

Í máli nr. 168/2025 var kvartað yfir úrskurði dómsmálaráðuneytisins þar sem staðfest var ákvörðun sýslumanns um að dómþoli skyldi afplána vararefsingu vegna dómsektar og því hafnað að sektin væri fyrnd. Umboðsmaður taldi ekki ástæðu til að gera athugasemd við þá niðurstöðu ráðuneytisins að fyrningarfrestur sekta framlengdist samkvæmt almennum hegningarlögum ef gert væri fjárnám, sem ekki væri árangurslaust, án tillits til þess hvort aðfararveðið, sem til yrði, leiddi til þess að sekt fengist greidd í heild eða að hluta.

Í máli nr. 13003/2024 var kvartað yfir ákvörðun lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu um að synja umsókn um endurveitingu ökuréttar og meðal annars byggt á því að við mat á reglusemi samkvæmt ákvæði umferðarlaga væri einungis heimilt að líta til mögulegrar áfengis- og vímuefnaneyslu og umferðarlaga, en ekki annarrar háttsemi þess sem sækir um endurveitingu ökuréttar. Umboðsmaður taldi að játa yrði stjórnvöldum nokkurt svigrúm við mat á umsókn um endurveitingu ökuréttar og að í ljósi orðalags umrædds ákvæðis væri ekki loku fyrir það skotið að við matið væri að minnsta kosti að einhverju leyti litið til annarra brota en þeirra sem gætu leitt til sviptingar ökuréttar.

6 Framkvæmd stjórnsýslulaga nr. 37/1993 og annarra grundvallarreglna stjórnsýsluréttarins

Gildissvið stjórnsýslulaga

Gildissvið stjórnsýslulaga er að meginstefnu bundið við mál þar sem teknar eru ákvarðanir um rétt eða skyldu manna, þ.e. svokallaðar stjórnvaldsákvarðanir. Hjá umboðsmanni reynir iðulega á hvort ákvarðanir stjórnvalda teljist til stjórnvaldsákvarðana og þá hvort borið hafi að haga meðferð máls í samræmi við fyrirmæli stjórnsýslulaga.

Í máli nr. 73/2025 var talið að þrátt fyrir að fjallað væri um rétt nauðungarvistaðs manns til bóta í lögum væru ekki forsendur til að leggja til grundvallar að ákvörðun ríkisins um að hafna því að viðurkenna bótaskyldu á þeim grundvelli teldist vera stjórnvaldsákvörðun. Var því ekki tilefni til að fjalla frekar um þær athugasemdir sem beindust að því að ekki hefði verið gætt að ákvæðum stjórnsýslulaga við töku ákvörðunarinnar.

Í máli nr. 12697/2024 var kvartað yfir málsmeðferð lögreglustjóra í kjölfar umsóknar um starf hjá embættinu. Þegar viðkomandi lagði fram starfsumsókn var ekki laust starf til umsóknar hjá embættinu og leit umboðsmaður svo á að svar lögreglustjóra við umsókninni hefði ekki verið stjórnvaldsákvörðun, heldur hefði það lotið að því hvort umsækjandinn kæmi til greina ef síðar kæmi til ráðningar lögreglumanns.

Í máli nr. 13011/2024 var ákvörðun sveitarfélags um að aflýsa listasýningu ekki talin stjórnvaldsákvörðun og því ekki skilyrði til að fjalla um hvort gætt hefði verið að málsmeðferðarreglum stjórnsýslulaga við töku hennar.

Aðildarreglur

Eigi maður einstaklegra, verulegra, beinna og lögvarinna hagsmuna að gæta af úrlausn máls verður hann talinn aðili þess. Aðild að stjórnsýslumáli ræðst því af mati á hagsmunum og tengslum einstaklings eða lögaðila við úrlausnarefni málsins nema annað leiði af lögum. Ekki er einungis átt við þá sem eiga beina aðild að máli heldur geta þeir sem hafa óbeinna hagsmuna að gæta talist aðilar máls. Við úrlausn um aðild að kærumáli þarf að horfa til þess hvernig kæruheimild horfir við hagsmunum þess sem leggur fram stjórnsýslukæru, einkum hvaða tilgangi heimildinni er ætlað að þjóna, svo og efnis þeirrar ákvörðunar sem um er að ræða hverju sinni, þar á meðal þeirra atvika sem liggja til grundvallar ákvörðun og lagasjónarmiða sem hún er reist á.

Í máli nr. 52/2025 var kvartað yfir tveimur úrskurðum matvælaráðuneytisins í tilefni af stjórnsýslukærum dýraverndarsamtaka sem var vísað frá á þeim grundvelli að samtökin ættu ekki aðild að málunum. Lutu kæurnar að ákvörðunum Matvælastofnunar um að hætta rannsókn á ætluðum refsiverðum brotum gegn lögum um velferð dýra, svo og ákvörðun stofnunarinnar um að fella ekki úr gildi starfsleyfi félags til blóðtöku úr fylfullum hryssum. Umboðsmaður vísaði til þess að lög um velferð dýra mæltu ekki fyrir um sérstaka og rýmkaða aðild að þeim ákvörðunum sem um ræddi. Þar sem ekki varð séð að nokkuð hefði komið fram í málunum að öðru leyti um hagsmuni samtakanna og tengsl þeirra við úrlausn málsins taldi umboðsmaður ekki ástæðu til að gera athugasemdir við niðurstöðu ráðuneytisins.

Í máli nr. 12882/2024 kvartaði eigandi jarðar yfir útgáfu byggingarleyfis sem Húsnæðis- og mannvirkjastofnun gaf út fyrir fiskeldiskvíar og tengd mannvirki í sjó á tilteknu svæði við jörð hans og frávísun á kæru þeirrar ákvörðunar til úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála. Fyrir lágu mælingar á fjarlægð sjókvíanna frá landi og húsi eigandans á jörðinni en ljóst var að sjálfar kvíarnar, sem byggingarleyfið veitti heimild til, voru ekki í netlögum jarðarinnar. Taldi umboðsmaður ekki forsendur til að gera athugasemdir við þá niðurstöðu nefndarinnar að fjarlægð kvíanna frá landi og húsinu á jörðinni væri slík að eigandinn ætti ekki svo verulegra hagsmuna að gæta af veitingu byggingarleyfisins að hann ætti aðild að því stjórnsýslumáli.

Sérstakar hæfisreglur

Meginmarkmið reglna um sérstakt hæfi er að koma í veg fyrir að ómálefnaleg sjónarmið hafi áhrif á efni stjórnvaldsákvarðana og stuðla að því að almenningur og þeir sem hlut eiga að máli geti treyst því að stjórnvöld leysi úr málum á hlutlægan hátt. Er þar meðal annars leitast við að undirbyggja og viðhalda trausti borgaranna á stjórnsýslunni. Í stjórnsýslulögum hafa verið lögfestar meginreglur um sérstakt hæfi sem þó hafa almennt verið taldar hafa víðtækara gildissvið á grundvelli ólögfesta reglna. Sú ályktun verður því ekki dregin af stjórnsýslulögum að opinberir starfsmenn þurfi ekki að huga að reglum stjórnsýsluréttar um sérstakt hæfi falli stjórnvaldsathöfn utan gildissviðs laganna. Því verður ekki slegið föstu fyrir en staðreynt hefur verið hvort hin óskráða meginregla um sérstakt hæfi eigi við um þá athöfn eða ekki. Hefur til að mynda almennt verið litið svo á að hún gildi um starfsmenn sem taka þátt í að semja stjórnvaldsfyrirmæli.

Í máli nr. 12804/2024 lá fyrir að starfsmaður innviðaráðuneytisins hafði unnið að undirbúningi tillögu svæðisráðs að strandsvæðisskipulagi Austfjarða í starfi sínu hjá Skipulagsstofnun og setið alla fundi ráðsins frá skipun þess þar til hún var samþykkt og send ráðherra til staðfestingar. Taldi umboðsmaður að aðkoma starfsmannsins að staðfestingu ráðherra í starfi sínu hjá innviðaráðuneytinu hefði ekki verið í samræmi við óskráða meginreglu stjórnsýsluréttar um sérstakt hæfi.

Svör við erindum

Í íslenskum stjórnsýslurétti hefur sú óskráða meginregla verið talin gilda að hver sá sem ber upp skriflegt erindi við stjórnvald eigi rétt á að fá skriflegt svar nema erindið beri með sér að ekki sé svara vænst. Slíkt er að jafnaði nauðsynlegt, bæði fyrir stjórnvaldið og þann sem til þess leitar, svo að ekki fari milli mála hvenær og hvernig málaleitun hefur verið afgreidd og til þess að þeim sem ber upp erindið sé réttarstaða sín ljós. Við mat á því hvaða kröfur verði að gera til slíkra svara verður að hafa í huga þau sjónarmið sem leidd verða af meginreglunni um leiðbeiningarskyldu stjórnvalda. Ekki er einhlítt hversu langt stjórnvöld verða að ganga til að koma til móts við þarfir og óskir borgaranna á grundvelli leiðbeiningarskyldunnar heldur ræðst umfang skyldunnar af eðli og efni þess máls sem um ræðir. Stjórnvöldum er til dæmis almennt ekki skylt að veita ítarlegar leiðbeiningar í svörum sínum við erindum borgaranna nema þeir hafi sjálfir veigamikla og lögvarða hagsmuni af úrlausn málsins. Þá verður einnig að líta til þess hvaða kosti stjórnvöld hafa til að veita leiðbeiningar með tilliti til fjölda mála og annarra aðstæðna.

Í máli nr. 58/2025 hafði Reykjavíkurborg upplýst um að sá háttur hefði verið hafður á í tengslum við erindi tiltekins umsækjanda um húsnæðisúrræði að erindunum væri safnað saman og þau send til afgreiðslu þjónustumiðstöðvar þar sem hann kæmi reglulega til viðtals, en við slík tækifæri væri brugðist við erindum hans munnlega. Af hálfu umboðsmanns var talið að þótt ekkert stæði því í vegi, þegar mörg erindi bærust frá sama manni, að þeim væri safnað saman og svarað í einu lagi að teknu tilliti til efnis þeirra, yrði að telja að betur hefði farið á því að svör við erindunum væru skrifleg.

Í máli nr. 59/2025 gerði umboðsmaður athugasemdir við að Vinnumálastofnun og félags- og vinnumarkaðsráðuneytið hefðu ekki brugðist við erindum sem til þeirra var beint.

Málshraði

Kvartanir yfir töfum á afgreiðslu mála voru sem fyrr fyrirferðarmiklar hjá umboðsmanni. Þegar umboðsmanni berast slíkar kvartanir, fyrir liggur að mál hefur verið til meðferðar í nokkurn tíma og sá sem í hlut á hefur ítrekað erindi sitt hefur almennt verið farin sú leið að spyrjast fyrir hjá stjórnvaldinu um hvað líði afgreiðslu málsins. Þetta er ekki síst gert til þess að greiða fyrir því að borgararnir fái sem fyrst úrlausn sinna mála. Reyndin er enda sú í flestum tilvikum að stjórnvaldið bregst við og afgreiðir málið eða gefur skýringar á því hvað hafi valdið töfum og hvenær ráðgert sé að afgreiða það. Þetta verklag hefur jafnframt þann tilgang að fylgjast með því hvort fyrir hendi sé almennur eða kerfislægur vandi hjá stjórnvöldum að þessu leyti. Má nefna að nokkrum frumkvæðisathugunum var lokið á árinu sem lutu að slíkum vanda. Hér má nefna **mál nr. F153/2024** sem varðaði málsmeðferðartíma hjá Persónuvernd og **mál nr. F9/2025** sem laut að afgreiðslutíma umsókna um ríkisborgararétt. Í báðum þessum málum taldi umboðsmaður ekki ástæðu til að aðhafast frekar að sinni en tók þó fram að áfram yrði fylgst með þróuninni og málsmeðferðartíminn tekinn til athugunar á nýjan leik ef tilefni þætti til.

Almennt er þó ekki gert ráð fyrir að umboðsmaður hafi afskipti af máli á grundvelli kvörtunar fyrr en stjórnvöld hafa lokið umfjöllun sinni um það. Í samræmi við það hefur umboðsmaður gætt varfærni við að fjalla um og taka afstöðu til þess hvort brotið hafi verið í bága við málshraðareglu stjórnsýsluréttar áður en mál hefur verið til lykta leitt og málsmeðferðartími liggur fyrir í heild sinni. Í einu máli var hins vegar talið rétt að taka kvörtun yfir töfum á afgreiðslu máls til nánari umfjöllunar að virtum atvikum þess, meðal annars í ljósi þess að umboðsmaður hafði þrívægis áður haft tafirnar til skoðunar og sent stjórnvaldinu ábendingu í tilefni þeirra. Var það að

öðrum þræði gert á grundvelli heimildar umboðsmanns til að taka mál til meðferðar að eigin frumkvæði.

Í máli nr. 5/2025 var kvartað yfir töfum á meðferð matvælaráðuneytisins (síðar atvinnuvegaráðuneytisins) á stjórnsýslukæru er laut að ákvörðun Fiskistofu um að fella niður aflahlutdeild skips. Kom fram í kvörtuninni að ráðuneytið hefði ítrekað tilkynnt um fyrirsjáanlegar tafir og lýst fyrirætlunum um afgreiðslu málsins en þær hefðu ætíð brugðist. Við mat á því hvort meðferð málsins hefði verið í samræmi við málshraðahreglu stjórnsýslulaga leit umboðsmaður í fyrsta lagi til þess að málið hafði verið til meðferðar í ráðuneytinu í rúmt ár eftir að gagnaöflun lauk. Í öðru lagi hefðu áætlanir um hvenær afgreiðslu málsins væri að vænta brugðist í 26 skipti sem benti til þess að málsmeðferð hefði dregist úr hófi. Í þriðja lagi gætu skýringar um að málið væri flókið, umfangsmikið og einstakt aðeins skýrt hinn langa afgreiðslutíma að hluta og ætti það sama við um annir í starfsemi ráðuneytisins. Í fjórða og síðasta lagi leiddu ríkir fjárhagslegir hagsmunir málsaðila af úrlausn málsins til þess að sérstök ástæða hefði verið til að hraða meðferð þess. Var niðurstaða umboðsmanns að afgreiðslutími málsins hefði ekki verið í samræmi við málshraðareglu stjórnsýslulaga. Þá taldi umboðsmaður jafnframt að meðferð málsins hefði ekki verið í samræmi við efni og tilgang 3. mgr. 9. gr. stjórnsýslulaga um að þegar fyrirsjáanlegt er að afgreiðsla máls muni teyfjast beri að skýra aðila máls frá því. Skal þá upplýsa um ástæður tafanna og hvenær ákvörðunar sé að vænta. Studdist þessi afstaða umboðsmanns við það að áætlanir um afgreiðslu málsins í fjölmörgum tilkynningum ráðuneytisins til aðila hefðu brugðist og hvorki hefðu verið veittar fullnægjandi skýringar á ástæðum tafanna né því hvers vegna áætlanir ráðuneytisins brugðust jafnoft og raun bar vitni.

Tímalengd málsmeðferðar horfir við með ólíkum hætti eftir hagsmunum og eðli málsins hverju sinni.

Í máli nr. 12872/2024 var talið að matvælaráðuneytinu hefði borið að gæta betur að málshraðareglu stjórnsýslulaga við meðferð umsóknar um leyfi til veiða á langreyðum. Var þar meðal annars litið til þess að umsækjandinn hefði haft hagsmuni af því að ákvörðun um leyfið yrði tekin sem fyrst þannig að hann gæti skipulagt atvinnurekstur sinn.

Meðalhófsreglan

Stjórnvald skal því aðeins taka íþyngjandi ákvörðun þegar lögmætu markmiði, sem að er stefnt, verður ekki náð með öðru og vægara móti. Skal þess þá gætt að ekki sé farið strangar í sakirnar en nauðsyn ber til. Þessi efnisregla er lögfest í 12. gr. stjórnsýslulaga en byggist á meginreglu sem hefur víðtækara gildissvið. Þessi grundvallarregla felur meðal annars í sér að stjórnvaldi er ekki aðeins skylt að líta til þess markmiðs sem það stefnir að heldur ber því einnig að taka tillit til hagsmuna og réttinda þeirra sem athafnir og valdbeiting beinist að og ber að fara ákveðinn milliveg á milli þessara andstæðu sjónarmiða.

Í máli nr. 12872/2024 var talið að ákvörðun matvælaráðherra um að takmarka gildistíma leyfis til veiða á langreyðum eingöngu við árið 2024 hefði ekki verið reist á fullnægjandi heildstæðu mati, auk þess sem ekki hefði verið gætt meðalhófs við töku ákvörðunar. Leit umboðsmaður meðal annars til þess að sú breyting að takmarka gildistíma leyfisins að þessu leyti yrði að teljast íþyngjandi fyrir leyfishafa með tilliti til hagsmuna hans sem atvinnurekanda og fyrri framkvæmdar við útgáfu sambærilegra leyfa.

Í máli nr. 428/2025 var kvartað yfir því að lögreglumenn hefðu ekki gætt hófs þegar öll umferð var stöðvuð í þeim tilgangi að kanna mögulegt ölvunarástand ökumanna. Með vísan til heimilda lögreglu til að krefjast af mönnum að þeir veittu öndunarsýni við almennt umferðareftirlit og að teknu tilliti til þess að eftirlitið var til þess fallið að ná lögmætu markmiði, fékk umboðsmaður ekki séð að vægari úrræði hefðu staðið til boða eða að ekki hefði verið gætt hófs við beitingu þess.

Andmælareglan

Aðili máls skal eiga þess kost að tjá sig um efni þess áður en stjórnvald tekur ákvörðun í því, enda liggi ekki fyrir í gögnum málsins afstaða hans og rök fyrir henni eða slíkt sé augljóslega óþarft. Eigi aðili máls rétt að að tjá sig um efni þess skal stjórnvald jafnframt, svo fljótt sem því verður komið, vekja athygli aðila á því að mál hans sé til meðferðar, nema ljóst sé að hann hafi fengið vitneskju um það fyrir fram. Í því felst að aðili máls skal eiga þess kost að tryggja réttindi sín og hagsmuni með því að kynna sér gögn máls og málsástæður sem ákvörðun mun byggjast á, leiðrétta framkomnar upplýsingar, svo sem með því að benda á misskilning eða ónákvæmni í gögnum, og koma að frekari upplýsingum um málsatvik áður en stjórnvald tekur ákvörðun í máli hans. Með þessu eru ekki aðeins tryggðir hagsmunir málsaðila heldur

er tilgangur reglunnar einnig að stuðla að því að mál verði nægjanlega upplýst, sbr. rannsóknarreglu 10. gr. stjórnsýslulaga.

Mat á því hvort veita þarf andmælarétt fer eftir atvikum og eðli máls hverju sinni. Sé aðila ókunnugt um að ný gögn og upplýsingar hafi bæst við í máli hans og telja verður að upplýsingarnar séu honum í óhag og hafi verulega þýðingu við úrlausn þess er almennt óheimilt að taka ákvörðun í málinu fyrir en honum hefur verið gefinn kostur á að kynna sér upplýsingarnar og tjá sig um þær.

Í máli nr. 12958/2024 hafði umsækjandi um starf hjá sveitarfélagi ekki verið upplýstur um að til stæði að afturkalla fyrri ákvörðun um ráðningu hans í starfið. Hafði hann því ekki fengið tækifæri til að tjá sig um efni málsins áður en ákvörðun um ráðninguna var afturkölluð. Þá taldi umboðsmaður jafnframt að við meðferð málsins hefðu komið fram nýjar upplýsingar sem umsækjandanum hefði verið ókunnugt um að væru meðal gagna málsins og af efni tiltekinna samskipta á milli starfsmanna sveitarfélagsins yrði óhjákvæmilega dregin sú ályktun að um hefði verið að ræða upplýsingar sem gátu verið honum í óhag og þar með haft verulega þýðingu fyrir niðurstöðu málsins. Hefði því borið að upplýsa hann um þessar upplýsingar og gefa honum færi á að nýta andmælarétt sinn. Þar sem það hefði ekki verið gert hefði málsmeðferðin ekki verið í samræmi við stjórnsýslulög.

Rökstuðningur

Rökstuðningur er að meginreglu veittur eftir að ákvörðun hefur verið birt, komi fram ósk um það frá aðila máls. Í úrskurði æðra stjórnvalds í kærumáli skal þó alltaf koma fram rökstuðningur fyrir niðurstöðu málsins, þ.e. samhliða rökstuðningur. Hafi ákvörðun verið tilkynnt skriflega án þess að henni fylgir rökstuðningur er skylt að veita leiðbeiningar um heimild aðila til þess að fá ákvörðun rökstudda skriflega.

Í máli nr. 12937/2024 taldi umboðsmaður að Fjarskiptastofa hefði ekki gætt að leiðbeiningarskyldu sinni þar sem synjun stofnunarinnar um afhendingu gagna ráðningarmáls hefði verið órökstudd.

Í máli nr. 12409/2023 taldi umboðsmaður að ákvörðun Rannsóknamiðstöðvar Íslands (Rannís) um að hafna umsókn um staðfestingu á rannsóknar- og þróunarverkefni hefði verið órökstudd þar sem ekki var gerð grein fyrir þeim

meginsjónarmiðum sem voru ráðandi við matið á umsókninni, jafnvel þótt vísað hafi verið til tiltekins ákvæðis í reglugerð. Hefði því borið að leiðbeina aðilanum um heimild sína til þess að fá ákvörðunina nánar rökstudda.

Við veitingu rökstuðnings ber að hafa í huga að honum er ætlað að skapa traust á stjórnsýslunni og auka líkur á því að ákvörðun verði efnislega rétt þar sem hún knýr á um að vandað sé til undirbúnings og leyst sé úr máli á málefnalegan hátt. Þá stuðlar vandaður rökstuðningur jafnframt að því að aðili máls fái í raun skilið niðurstöðu til að geta staðreynt að hún samrýmist lögum. Rökstuðningur fyrir ákvörðun getur því orðið til þess að aðili máls uni ákvörðun þótt hún sé honum óhagstæð.

Í máli nr. 171/2025 taldi umboðsmaður að rökstuðningur fyrir synjun á endurupptökubeiðni vegna álagningar stöðubrotsgjalds hefði ekki uppfyllt þær kröfur sem væru gerðar til efnis rökstuðnings, enda hefði þar ekki verið tekin afstaða til þeirra meginmálsástæðna, sem teft var fram í málinu, og höfðu verulega þýðingu við úrlausn þess.

Um önnur dæmi þar sem talið var að gæta hefði mátt betur að kröfum til rökstuðnings má vísa til **máls nr. 12532/2023** sem varðaði frávísun kærunefndar útlendingamála á stjórnsýslukæru og **máls nr. 12781/2024** sem laut að úrskurði dómsmála-ráðuneytisins þar sem staðfest var ákvörðun um afturköllun skotvopnaleyfis.

Kæra berst að liðnum kærufresti

Berist æðra stjórnvaldi kæra að liðnum kærufresti er meginreglan sú að vísa skuli kæru frá. Í stjórnsýslulögunum eru hins vegar lögfestar tvær undantekningar frá þessari meginreglu. Þessar undantekningar fela í sér skyldubundið mat fyrir stjórnvöld og ber þeim því að eigin frumkvæði að leggja mat á hvort rétt sé að víkja frá kærufresti og eftir atvikum kanna nánar hvort skilyrði séu til þess.

Í máli nr. 12918/2024 hafði kærunefnd útlendingamála vísað frá kæru umsækjanda um alþjóðlega vernd á þeim grundvelli að kærufrestur hefði verið liðinn þegar kæran barst. Fyrir lá að umsækjandinn taldi sig hafa óskað eftir því við talsmann sinn að ákvörðun Útlendingastofnunar yrði kærð í tölvupósti sem hann hafði ekki svarað. Þrátt fyrir það lagði talsmaðurinn ekki fram stjórnsýslukæru fyrir hennar hönd. Þetta varð henni ekki ljóst fyrr en skömmu eftir að kærufrestur var liðinn og bar hún sjálf fram kæru daginn sem hún

fékk þessar upplýsingar. Að mati umboðsmanns hafði kærunefndinni borið að leggja atviksbundið mat á hvort starfshættir talsmannsins kynnu að hafa þýðingu við mat á því hvort veigamiklar ástæður mæltu með því að kæran yrði tekin til meðferðar. Það hafði hins vegar ekki verið gert og var því niðurstaða umboðsmanni að mati kærunefndarinnar hefði verið áfátt að þessu leyti.

7

Starfssvið umboðsmanns, skilyrði þess að kvörtun verði tekin til meðferðar og samskipti við stjórnvöld

Starfssvið umboðsmanns og önnur skilyrði þess að kvörtun verði tekin til meðferðar

Starfssvið umboðsmanns er afmarkað í samnefndum lögum, fyrst og fremst við stjórnsýslu ríkis og sveitarfélaga. Að meginstefnu hefur umboðsmaður því ekki eftirlit með einkaaðilum og öðrum handhöfum ríkisvalds en framkvæmdarvaldshöfum, þ.e. Alþingi og stofnunum þess, og dómstólum. Í flestum tilvikum leikur ekki vafi á um hvort mál fellur undir starfssvið umboðsmanns en þó geta komið upp markatilvik, einkum tengd fyrirtækjum í opinberri eigu. Slíkar kvartanir geta þó almennt ekki komið til athugunar umboðsmanns nema þeim hafi að lögum verið fengið opinbert vald til að taka stjórnvaldsákvarðanir.

Í máli nr. 445/2025 var kvartað yfir snjallmælum Veitna ohf. og fyrirhugaðri uppsetningu þeirra. Umboðsmaður benti á að Veitur væru opinbert hlutafélag sem orðið hefði til þegar starfsemi Orkuveitu Reykjavíkur hefði verið skipt upp í sérleyfisstarfsemi og samkeppnisstarfsemi árið 2014, en félagið væri eitt af dótturfyrirtækjum Orkuveitunnar og starfaði meðal annars á grundvelli laga um hlutafélög. Af þeim sökum störfuðu Veitur því að jafnaði á grundvelli einkaréttar þótt þær væru í eigu sameignarfélags sem sjálft væri í eigu sveitarfélaga. Taldi umboðsmaður að lagaskilyrði væru ekki uppfyllt til þess að kvörtunin yrði tekin til frekari meðferðar.

Í máli nr. 67/2025 var hins vegar kvartað yfir viðbrögðum Veitna ohf. vegna umsóknar fasteignareiganda um yfirtöku heimlagnar við fjöleignarhús og annarra erinda sem henni tengdust. Umboðsmaður taldi að þótt í Reykjavík hefði verið farin sú leið að fela Veitum ohf. umsjón með fráveitumálum í sveitarfélaginu væri ljóst að í lögum um uppbyggingu og rekstur fráveitna væri mælt fyrir um ýmsar skyldur sveitarfélaga gagnvart eigendum fasteigna í tengslum

við fráveitumál sem kæmu eftir atvikum til framkvæmda með töku stjórnvaldsákvæðana. Var kvörtunin tekin til meðferðar og lauk umboðsmaður athugun sinni að fengnum skýringum Veitna ohf. þar sem fram kom að brugðist hefði verið við umsókninni og tengdum erindum, auk þess sem heimlögnin hefði nú verið yfirtekin.

Það leiðir af lögum að starfssvið umboðsmanns tekur til stjórnsýslu íslenska ríkisins og sveitarfélaga en ekki erlendra yfirvalda.

Í máli nr. 12657/2024 var meðal annars kvartað yfir synjun sænska sendiráðsins í Havana á umsókn um vegabréfsáritun til Íslands. Í málinu lá fyrir að íslenska ríkið hafði á grundvelli lagaheimildar gert fyrirvarssamning við Svíþjóð um framsal valds til að verða við og hafna umsóknum um vegabréfsáritanir til Íslands. Þar sem umsóknin hafði hlotið afgreiðslu hjá sænskum yfirvöldum voru ekki uppfyllt lagaskilyrði til þess að taka þá þætti kvörtunarinnar er vörðuðu ákvarðanir og málsmeðferð þeirra til nánar umfjöllunar.

Starfssvið umboðsmanns tekur ekki til starfa Alþingis og stofnana þess, sbr. a-lið 4. mgr. 3. gr. laga um umboðsmann Alþingis. Hefur ákvæðið verið skilið á þann veg að það sé ekki hlutverk umboðsmanns að hafa eftirlit með hátterni þingmanna sem þjóðkjörinna fulltrúa.

Í máli nr. 245/2025 var það talið falla utan starfssviðs umboðsmanns að fjalla um kvörtun er laut að ummælum alþingismanns um strandveiðar sem voru látin falla í ræðustól Alþingis.

Hver sá sem telur sig hafa verið beittan rangsleitni af hálfu einhvers þess aðila, sem fellur undir starfssvið umboðsmanns Alþingis, getur kvartað af því tilefni til umboðsmanns. Hefur í framkvæmd umboðsmanns verið litið svo á að í þessu felist að til þess að kvörtun verði tekin til meðferðar verði að liggja fyrir ákveðin ákvörðun, athöfn eða athafnaleyfi sem beinist sérstaklega að þeim sem leggur fram kvörtun eða varðar beinlínis hagsmunum hans eða réttindi umfram aðra. Lúti kvörtun að tilteknu stjórnsýslumáli, þ.e. máli sem lokið hefur eða til greina kemur að ljúka með stjórnvaldsákvörðun, eru líkur á því að aðrir en þeir sem eiga aðild að málinu geti ekki kvartað yfir því til umboðsmanns. Slík kvörtun getur þó vakið athygli umboðsmanns á ákveðnum vanda sem er fyrir hendi og er henni þá heimilt að taka mál upp að eigin frumkvæði.

Í málum nr. 111/2025 og 142/2025 kvörtuðu samtök yfir ákvörðun matvæla-ráðherra um að veita leyfi til hvalveiða. Umboðsmaður lagði þann skilning í kvartanirnar að þær væru lagðar fram vegna þeirra hagsmuna sem samtökin beittu sér fyrir. Að mati umboðsmanns var þó ljóst að leyfisveitingarnar snertu ekki beinlínis hagsmuni eða réttindi samtakanna og höfðu þau ekki átt aðild að þeim stjórnsýslumálum sem lokið hafði með veitingu leyfanna. Taldi umboðsmaður því ekki fullnægt lagaskilyrðum til að málin yrðu tekin til meðferðar á grundvelli kvörtunar.

Í öðrum tilvikum kunna ekki að vera uppfyllt skilyrði til þess að kvörtun verði tekin til meðferðar þar sem unnt er eða hefði verið að skjóta máli til æðra stjórnvalds, sbr. 3. mgr. 6. gr. laga um umboðsmann Alþingis. Við þær aðstæður tekur umboðsmaður kvörtun ekki til athugunar og á það jafnframt við hafi ákvörðun upphaflega verið kærð til æðra stjórnvalds en sú kæra síðar verið dregin til baka, sjá **mál nr. 548/2025**.

Samskipti við stjórnvöld

Umboðsmaður á í miklum samskiptum við stjórnsýsluna og starfsmenn hennar og ganga þau yfirleitt lipurlega fyrir sig. Þó kemur fyrir að svör berist seint og að í sumum tilvikum séu þau efnislega rýr. Til þess að geta rækt lögbundið hlutverk sitt hefur umboðsmaður fengið víðtækar heimildir til gagna- og upplýsingaöflunar og getur umboðsmaður krafist stjórnvöld og aðra sem falla undir eftirlit hennar um þær upplýsingar og skriflegar skýringar sem hún þarfnast vegna starfs síns. Umboðsmaður getur þá meðal annars krafist afhendingar á öllum gögnum sem mál varða og eru viðkvæmar persónuupplýsingar þar ekki undanskildar. Forsenda þess að umboðsmaður geti rækt það eftirlitshlutverk sem henni er ætlað er að stjórnvöld veiti umboðsmanni fullnægjandi upplýsingar og skýringar þegar eftir þeim er leitað, innan hæfilegs tíma.

Í máli nr. 5/2025 hafði atvinnuvegaráðuneytið tilkynnt umboðsmanni í nýu skipti um að tafir yrðu á svörum þess og lýst áformum um hvenær umboðsmanni yrði svarað. Í öllum tilkynningunum var svarbréf ráðuneytisins til umboðsmanns sagt „í yfirlestri innan ráðuneytisins“. Áform ráðuneytisins brugðust í átta skipti og barst svar þess sama dag og starfsmaður umboðsmanns tilkynnti um að málið yrði tekið til skoðunar, óháð því hvort ráðuneytið veitti skýringar eða ekki. Þessu til viðbótar og þrátt fyrir að áhersla hafði verið lögð á að þau gögn sem umboðsmaður óskaði eftir að yrðu afhent fyrir tiltekinn tíma bárust þau eftir þann frest. Að teknu tilliti til þess að skýringar ráðuneytisins til umboðsmanns voru hvorki miklar að vöxtum

né í þeim fólgin ítarleg sjónarmið, sem ekki hafði verið komið á framfæri við umboðsmann áður, tók umboðsmaður fram að telja yrði þann drátt sem orðið hefði á svörum til embættisins aðfinnsluverðan og óútskýrðan. Sömu leiðis væri það gagnrýnisvert að ráðuneytið hefði jafn oft og raun bæri vitni gefið umboðsmanni tilefni til að ætla að svör væru á næsta leiti þegar sú hefði ekki verið raunin.

Í máli nr. 144/2025 óskaði umboðsmaður eftir því við Útlendingastofnun að upplýst yrði hvað liði meðferð og afgreiðslu umsóknar um dvalarskírteini, auk þess sem afhendingar tilgreindra gagna var óskað. Engin gögn bárust með upphaflegu svari Útlendingastofnunar og var gagnabeiðnin áréttuð með bréfi, en þar að auki var óskað tilgreindra upplýsinga og skýringa um meðferð umsóknarinnar og þá hvort hún hefði verið í samræmi við lög. Í svari Útlendingastofnunar, sem barst að undangenginni ítrekun, var beðist velvirðingar á því hve lengi hefði tafist að svara bréfinu. Í svarinu virtist hins vegar gengið út frá því að umboðsmaður hefði aðeins óskað eftir gögnum og var þeim spurningum sem beint hafði verið til stofnunarinnar ekki svarað heldur látið við það sitja að afhenda gögn og lýsa meðferð málsins með sams konar hætti og gert hafði verið í upphaflegu svari stofnunarinnar til umboðsmanns. Því til viðbótar var upplýst um að dvalarskírteinið hefði nú verið gefið út. Í ljósi lykta málsins taldi umboðsmaður ekki tilefni til að rita Útlendingastofnun annað bréf og áréttuð beiðni embættisins um skýringar og upplýsingar. Hún mæltist hins vegar til þess að af hálfu Útlendingastofnunar yrði betur gætt að því að þær yrðu veittar og þá innan hæfilegs tíma.

Í máli nr. F148/2023 hafði umboðsmaður að eigin frumkvæði tekið til athugunar hvort þáverandi fyrirkomulag eða framkvæmd réttindagæslu fyrir fatlað fólk væri í samræmi við efni og markmið laga nr. 88/2011, um réttindagæslu fyrir fatlað fólk. Af því tilefni var félags- og vinnumarkaðsráðuneytinu ritað bréf 15. febrúar 2024. Af upphaflegum svörum ráðuneytisins varð hvorki ráðin afstaða til þess hvort þáverandi fyrirkomulag eða framkvæmd réttindagæslunnar væri í samræmi við efni og markmið laganna né veittar skýringar á því hvort og þá hvaða vandkvæði væru við framkvæmd þeirra, líkt og óskað hafði verið eftir af hálfu umboðsmanns. Af því tilefni voru fyrirspurnir umboðsmanns áréttuðar í apríl 2024 en svör bárust ekki fyrr en í febrúar 2025, þrátt fyrir ítrekanir. Í millitíðinni hafði verið samþykkt frumvarp sem varð að lögum nr. 88/2024, um Mannréttindastofnun Íslands, en samkvæmt lögumum skyldu réttindagæslumenn fatlaðs fólks starfa innan Mannréttindastofnunarinnar. Í ljósi þeirra breytinga á

réttindagæslunni, sem höfðu í för með sér að það fyrirkomulag sem athugun umboðsmanns beindist að var ekki lengur til staðar, voru þær forsendur sem lagt var upp með hjá umboðsmanni, þ.e. að taka afstöðu til þess hvort fyrirkomulagið hefði verið í samræmi við efni og markmið laga nr. 88/2011, ekki lengur fyrir hendi. Ákvað umboðsmaður því að ljúka athuginni.

8 Meinbugir

Samkvæmt 11. gr. laga nr. 85/1997, um umboðsmann Alþingis, skal umboðsmaður tilkynna Alþingi, hlutaðeigandi ráðherra eða sveitarstjórn ef hún verður þess vör að meinbugir séu á gildandi lögum eða almennum stjórnvaldsfyrirmælum. Í tveimur tilvikum var talið rétt að tilkynna um slíkt á þessum grundvelli.

Í máli nr. 12512/2023 vakti umboðsmaður athygli dómsmálaráðherra, atvinnuvegaráðherra og samgöngu- og sveitarstjórnarráðherra á almennri framkvæmd smölunar ágangsfjár. Var þeirri ábendingu komið á framfæri að hugað yrði að því hvort tiltekið ákvæði laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl. þjónaði tilgangi sínum í samræmi við þann löggjafarvilja sem lægi þar að baki og þar með hvort tryggt væri að framkvæmdin væri í samræmi við hann.

Í máli nr. F83/2018 lauk umboðsmaður frumkvæðisathugun sinni er laut að takmörkun laga um tekjuskatt á kærurétti skattaðila vegna ákvörðunar ríkisskattstjóra um að synja beiðni þeirra um breytingar á ákvörðun skattstofns eða skattálagningar. Var það álit umboðsmanns að meinbugir væru á ákvæði laganna að þessu leyti og var þeirri ábendingu komið á framfæri við Alþingi og fjármála- og efnahagsráðherra að á þeim vettvangi yrði tekin afstaða til þess hvort breyta skyldi lögum þannig að kæruréttur skattaðila yrði að þessu leyti tryggður. Með lögum nr. 98/2025, um breytingu á ýmsum lögum um skatta, tolla og gjöld (aðgerðir gegn peningaþvætti, viðurlög o.fl.), sem samþykkt voru á Alþingi 15. desember 2025, voru gerðar breytingar á lögum nr. 90/2003, um tekjuskatt, í kjölfar álitsins og í samræmi við það.

9

Fundir og ráðstefnur á árinu

Umboðsmaður heldur reglulega erindi um starfsemi umboðsmanns og þau lagalegu álitaefni sem hafa verið til umfjöllunar hjá embættinu. Þá taka umboðsmaður og starfsmenn hennar þátt í ýmsum ráðstefnum og fundum hérlandis og erlendis. Nokkur dæmi verða hér nefnd.

Fundir með norrænum umboðsmönnum

Umboðsmaður fundaði í júní með norska umboðsmanninum Hanne Harlem. Í ágúst fundaði umboðsmaður með tveimur af fjórum umboðsmönnum í Svíþjóð, Erik Nymansson, sem einnig er yfirumboðsmaður, og Thomas Norling. Sömu leiðis fundaði umboðsmaður með umboðsmanninum í Danmörku, Christian Britten Lundblad sem hafði nýlega tekið við sem umboðsmaður. Loks fundaði umboðsmaður með umboðsmanninum á Grænlandi, Gedion Jeremiassen, einnig í ágúst. Á þessum fundum kynnti umboðsmaður sér starfsemi þessara embætta, áskoranir sem þau standa frammi fyrir og framtíðarsýn.

Fundur skrifstofu- og rekstrarstjóra norrænna umboðsmanna

Fundur skrifstofu- og rekstrarstjóra umboðsmanna Norðurlandanna sem haldinn er á tveggja ára fresti fór fram í Nuuk á Grænlandi í ágúst. Rekstrarstjóri umboðsmanns sótti fundinn. Á fundinum voru rædd ýmis málefni sem tengjast rekstri embættanna og áskoranir.

Erindi á Norrænu réttarfarsráðstefnunni

Umboðsmaður hélt erindi og tók þátt í pallborði á Norrænu réttarfarsráðstefnunni sem haldin var í ágúst í Árósum í Danmörku. Umfjöllunarefni erindisins var lögvarðir hagsmunir og endurskoðun dómstóla á stjórnvaldsákvörðunum á Íslandi.

Fundur OPCAT-teyma norrænna umboðsmanna

OPCAT-teymi umboðsmanna Norðurlandanna funda á hverju ári og ræða störf sín auk þess að fjalla um afmörkuð álitaefni. Að þessu sinni var fundurinn haldinn í Reykjavík.

Á fundinum var fjallað um lyfjafjötra með sérstakri áherslu á róandi lyfjagjöf á hjúkrunarheimilum. Einnig var rætt um árangursríkar leiðir til að beina tilmælum og ábendingum til stjórnvalda, einkum þegar það reynist þeim erfitt að innleiða breytingar, til dæmis vegna ómöguleika eða mikils tilkostnaðar. Að lokum var rætt um aðferðafræðileg og siðferðisleg álitaefni í tengslum við eftirlitsheimsóknir. Gestafyrirlesari á fundinum var Matthías Matthíasson, sálfræðingur og teymisstjóri geðheilsuteymis fangelsa. Í fyrirlestri sínum fjallaði hann meðal annars um fanga sem glíma við geðræn vandamál og þátt yfirvalda fangelsismála og heilbrigðismála í því að koma til móts við þennan hóp og standa vörð um öryggi hans og velferð.

Fundur umboðsmanna á Norðurlöndum og í Eystrasaltsríkjum

Umboðsmenn á Norðurlöndunum og í Eystrasaltsríkjum funda reglulega. Að þessu sinni var fundur haldinn í Vilnius í Litháen í október í tengslum við 30 ára afmæli embættisins þar í landi. Rædd voru ýmis málefni sem brenna á embættunum og staða þeirra.

Fyrirlestur á námskeiði um nýleg álitaefni í stjórnsýslurétti í starfsemi umboðsmanns

Í nóvember hélt umboðsmaður fyrirlestur á námskeiði á vegum Stofnunar stjórnsýslufræða og stjórnmála um nýleg álitaefni um grundvallarreglur á sviði stjórnsýsluréttar sem reynt hefur á í starfi umboðsmanns Alþingis.

Erindi á ráðstefnu um EES-almannatryggingarétt

Í nóvember var haldin ráðstefna á vegum Háskólans í Reykjavík og CENTENOL (Centre on the Europeanization of Norwegian Law – Understanding EEA Law as an integral part of Norwegian Law) um EES-almannatryggingarétt: Norræn sjónarmið. Umboðsmaður hélt erindi á ráðstefnunni og fjallaði um hlutverk umboðsmanns þegar mál varða EES-almannatryggingarétt.

Ráðstefna Evrópuráðsins um OPCAT-eftirlit

Fulltrúar frá 28 Evrópulöndum sem sinna eftirliti á grundvelli OPCAT hittust á ráðstefnu á vegum Evrópuráðsins og Evrópusambandsins í Strassborg í nóvember þar sem einkum var fjallað um hagnýt atriði sem huga verður að við eftirlitið. Skrifstofustjóri frumkvæðismála og OPCAT-eftirlits umboðsmanns sótti ráðstefnuna og hélt meðal annars erindi um styrkleika og áskoranir í eftirlitinu hér á landi.

10 Mannauður

Umboðsmaður Alþingis og starfsmenn sumarið 2026

Skipurit skrifstofu og starfsmenn umboðsmanns í árslok 2025

Umboðsmaður Alþingis

Kvartanasvið

Frumkvæðissvið
OPCAT-eftirlit

Aðalskrifstofu-
stjóri UA

Rekstrarsvið

Upplýsinga-
og samskiptasvið

Kristín Benediktsdóttir

umboðsmaður Alþingis

Starfsmenn

Björn Friðrik Brynjólfsson

upplýsinga- og samskiptastjóri

Edda Hreinsdóttir

lögfræðingur

Emila Krzeminska

ræstitæknir

Finnur Marteinn Sigurðsson

lögfræðingur

Guðmundur Már Einarsson

skrifstofustjóri kvartana

Gunnar Trausti Eyjólfsson

lögfræðingur

Hákon Þorri Magnússon

lögfræðingur

Ísak Björgvin Gylfason

lögfræðingur

Kolbrún Bjarnadóttir

rekstrarstjóri

Merji Toriaga Dalisay

ræstitæknir

Nína Hjördís Þorkelsdóttir

sérfræðingur við OPCAT-eftirlit

Svava Gerður Ingimundardóttir

lögfræðingur

Særún María Gunnarsdóttir

aðalskrifstofustjóri

Vilhelmína Ósk Ólafsdóttir

skrifstofustjóri frumkvæðismála og OPCAT

Þóra Íris Gísladóttir

fulltrúi

Þorsteinn Davíð Stefánsson

lögfræðingur

Umboðsmaður Alþingis
www.umbodsmadur.is

Þórshamri
Templarasundi 5
101 Reykjavík